

bachelorscriptie
Annemiek Hutten

ELK GES- PREK TELT

hoe het gesprek de kloof tussen
gemeenteraad en burger kan verkleinen

Voorwoord

Colofon

Bachelorscriptie

Elk gesprek telt

Auteur

Annemiek Hutten

Datum

18 mei 2022

Opleiding

Graphic Design

Organisatie

ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten

Locatie

Zwolle

Theorie begeleider

Jacqueline Cové

Vormgeving begeleiders

Jelle Mulder & Joost Roozkrans

Lettertypes

Sofia Pro (broodtekst)

Manofa (titels)

Deze scriptie is onderdeel van het examen van de opleiding Graphic Design aan ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten te Zwolle. De afgelopen vier jaar heb ik mij elk semester verdiept in een nieuw onderwerp, vaak met een maatschappelijke invalshoek.

Terugkijkend hebben veel projecten een relatie met communicatie of met politiek. In mijn scriptie en daaropvolgend Beeldend Eindwerk wil ik deze twee onderwerpen met elkaar combineren. We zijn allemaal gebaat bij een goed functionerende democratie met politici die hun inwoners goed vertegenwoordigen. Dit is van belang in de landelijke, provinciale, maar ook lokale politiek.

Omdat het niet realistisch is om in deze scriptie het complete Nederlandse politieke landschap te betrekken, heb ik ervoor gekozen

om mijn onderzoek te beperken tot de lokale politiek, oftewel de gemeenteraad. Dit doe ik ook met het oog op de actualiteit, tijdens het schrijven van deze scriptie waren de voorbereidingen voor de gemeenteraadsverkiezingen in volle gang. De gemeenteraad staat in het politieke stelsel het dichtst bij de burger, maar toch weten veel mensen, waaronder ikzelf, er weinig van. Dit maakte dat het extra interessant was om hier meer onderzoek naar te doen.

Inhoudsopgave

Inleiding	8
De context	10
Het Nederlandse politieke stelsel	12
De taken van de gemeente	14
De gemeenteraad	16
Legitimiteits- en efficiëntiecrisis	18
Conclusie	20
Deliberatieve democratie	22
Wat is een deliberatieve democratie?	24
De voordelen en de valkuilen	26
Voorbeelden van deliberatieve projecten	28
Conclusie	30
Luisteren	32
De werking van luisteren in onze hersenen	34
Conclusie	36
Wat we kunnen leren van Socrates	38
Een socratische houding	40
Het socratisch gesprek	42
Conclusie	44
Voorbeelden uit de praktijk	46
De Spieker-iek	48
Nederland in gesprek	49
Afdeling Buitengewone Zaken	50
Perception Design Studio	52
Jonas Staal	54
Conclusie	56
Eindconclusie	58
Beeldend Eindwerk	60
Literatuurlijst	62
Bijlage	66

Inleiding

In een land dat bekend staat om haar poldermodel, zou je verwachten dat er veel met elkaar wordt overlegd, dat er goed wordt geluisterd en dat mensen zich gehoord voelen. Maar als mensen steeds vaker gaan demonstreren, mensen zich niet meer verbonden voelen en het vertrouwen in de politiek historisch laag is (Kraak, 2022), dan gaat er iets mis met dat polderen. In plaats van dat mensen naar elkaar toe groeien, groeien we steeds verder uit elkaar en ontstaat er een kloof tussen burger en politiek.

Ook tussen burgers met verschillende politieke voorkeuren ontstaat er een steeds grotere kloof, we denken steeds negatiever over elkaar, de affectieve polarisatie neemt toe. Dit wordt versterkt als er naast het verschil in politieke voorkeur ook verschillen zijn in leeftijd, opleidingsniveau en mediaconsumptie. Kortom, als we in een andere sociale bubbel zitten. (Harteveld, 2021)

Als we weer naar elkaar toe willen groeien, moet die bubbel doorgeprikt worden, we moeten vaker met elkaar in gesprek. Zo ontdekken we dat we wellicht meer overeenkomsten hebben dan we van tevoren dachten en verbreden we onze kijk op de wereld.

Ook in de politiek is het belangrijk om meer met elkaar in gesprek te gaan om zo betere besluiten te nemen, maar is het ook belangrijk om met de inwoners in gesprek te gaan om het vertrouwen in de politiek te verhogen, met als uiteindelijke doel om de kloof tussen politiek en burger te verkleinen. Zoals ik al eerder in het voorwoord vermeldde, wil ik mij in deze scriptie focussen op de gemeenteraad. De vraag die ik mijzelf dan ook wil stellen is: **hoe kan de kloof tussen burger en gemeenteraad verkleind worden door middel van gesprek?**

Om deze vraag te beantwoorden, zal eerst kort de context worden geschetst. Hierin wordt meer uitgelegd over de gemeenteraad en de plek daarvan in het politieke stelsel en wordt er benoemd wat er nu fout gaat in dit stelsel. Vervolgens wordt er onderzocht wat hier mogelijk een oplossing voor is. Omdat er in de hoofdvraag een antwoord gezocht wordt op de vraag hoe de kloof verkleind kan

worden door middel van gesprek, is er ook onderzoek gedaan naar hoe we beter naar elkaar kunnen luisteren en wat we van de Griekse filosoof Socrates kunnen leren, die altijd met veel mensen in gesprek ging. Het onderzoek sluit af met verschillende initiatieven die er op dit moment al zijn, die het gesprek bevorderen of de kloof proberen te dichten.

Om dit onderzoek te ondersteunen zijn er verschillende raadsleden geïnterviewd. Deze staan verspreid over het boek. Volledige transcripten zijn als achtergrondinformatie terug te lezen in de bijlage.

Uit dit onderzoek volgt uiteindelijk een mogelijk antwoord op de hoofdvraag, wat is terug te lezen in de conclusie. Deze scriptie sluit af met een formulering van een ontwerpvrage voor het Beeldend Eindwerk.

De context

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd hoe het Nederlandse politieke stelsel eruit ziet en wat de plek van de gemeenteraad daarin is. Deze context is van belang om de hoofdvraag goed te kunnen beantwoorden. In dit hoofdstuk wordt er ook ingegaan op wat er nu fout gaat in dit stelsel. Dit wordt besproken om zo de urgentie van het verkleinen van de kloof te benadrukken.

Het Nederlandse politieke stelsel

Nederland is een representatieve of indirecte democratie. Dit houdt in dat de inwoners van een land door middel van verkiezingen een aantal vertegenwoordigers kiezen, die vervolgens besluiten nemen over het bestuur van het land. (ProDemos, 2020a).

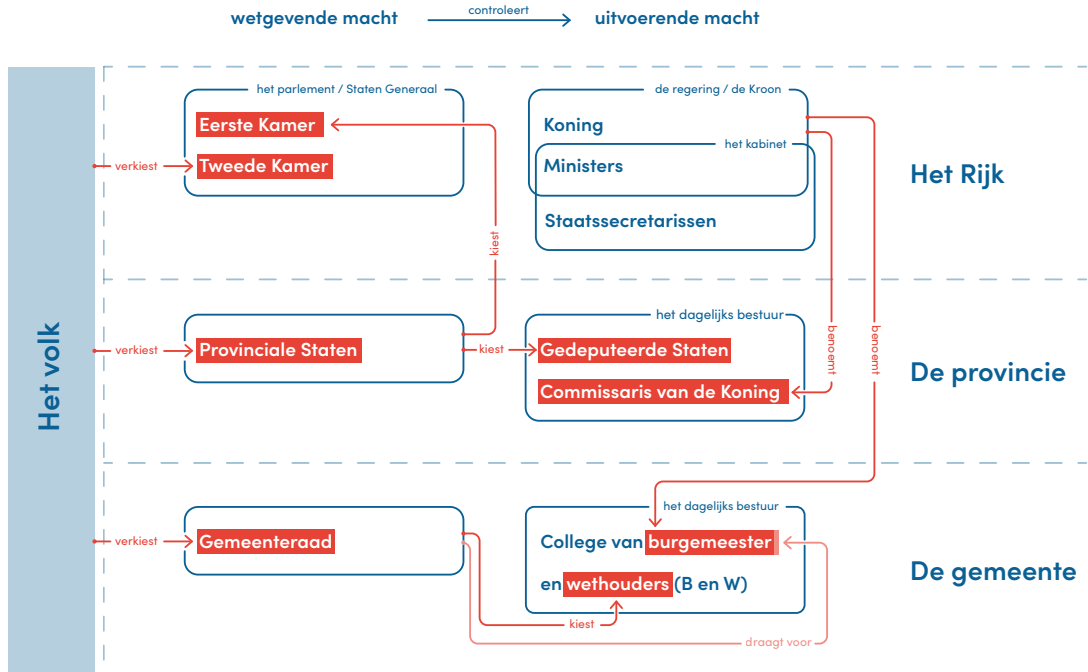
Nederland kent drie bestuurslagen, in de infographic hiernaast zijn deze overzichtelijk weergegeven. De hoogste bestuurslaag is het Rijk, ook wel Rijksoverheid genoemd. Deze bestaat uit de regering en de Eerste en Tweede Kamer (De Nederlandse Grondwet, 2018).

Naast het Rijk zijn er nog twee andere bestuurslagen, de provincie en de gemeente. Zij mogen zelf beleid voeren, maar wel binnen de grenzen van hun gebied. Het Rijk mag ook aan de provincie en gemeente opleggen wat ze moeten doen als ze iets heel belangrijk vinden. Dit heet medebewind. Omdat de provincie een hogere bestuurs-

laag is dan de gemeente, mag ook de provincie de gemeente dingen opleggen. (De Nederlandse Grondwet, 2018)

De provincie bestaat uit de Provinciale Staten, de Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning. De Commissaris vormt samen met de Gedeputeerde Staten het dagelijks bestuur van de provincie en wordt gecontroleerd door de Provinciale Staten. (Parlement.com, z.d.-b)

De gemeente bestaat uit een door verkiezingen gekozen gemeenteraad. De gemeenteraad kiest vervolgens haar wethouders, die samen met de burgemeester het college van burgemeester en wethouders (B en W) vormen. Dit college is het dagelijks bestuur van de gemeente. De burgemeester wordt benoemd door de regering, maar vaak volgt zij de voordracht van de gemeenteraad.

De taken van de gemeente

Nederland bestaat uit 344 gemeenten (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2021b), elke gemeente heeft verschillende taken, bijvoorbeeld op het gebied van burgerzaken, openbare orde en veiligheid, zorg, onderwijs en cultuur. De verschillende taken zijn op deze pagina te zien (ProDemos, 2020c).

Asielbeleid en integratie

Asielzoekers met een tijdelijke verblijfsvergunning huisvesten

Organiseren van naturalisatieceremonie als asielzoekers uiteindelijk ook Nederlander willen worden

Burgerzaken

Bijhouden wie er in de gemeente woont in de Basisregistratie personen (BRP)

Officiële documenten uitgeven zoals paspoort, identiteitsbewijs en rijbewijs

Economische zaken

Zorgen voor een goede bereikbaarheid van bedrijventerreinen en markten

Vaststellen op welke tijden winkels open mogen zijn

Openbare orde en veiligheid

Politie en brandweer inzetten wanneer dit nodig is

Algemene Plaatselijke Verordening (APV), regels over vuurwerk, sluitingstijden cafés, plaatsing bewakingscamera's

Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting

Opstellen van structuurvisies en bestemmingsplannen. In bestemmingsplannen staat hoe een gebied eruit moet zien. Waar staan bijvoorbeeld huizen, welk deel is bestemd voor natuur, etc.

Toezicht houden op de woningbouw en afspraken maken met woningcorporaties

Zorg, welzijn en volksgezondheid

Uitvoeren van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Deze wet regelt verschillende zorg taken voor inwoners, bijvoorbeeld thuiszorg

Verantwoordelijk voor de Jeugdzorg.

Het in stand houden van een gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD)

Toezicht houden op de kwaliteit van de kinderopvang

Verkeer en vervoer

Het aanleggen en onderhouden van straten, wegen, fietspaden, voetpaden en parkeerterreinen

Een verkeer en vervoerplan opstellen waarin staat voor wat voor soort verkeer (doorgaand, lokaal, etc.) wegen bestemd zijn

Milieubeheer

Uitvoeren en naleven van de Wet milieubeheer. Deze wet regelt onder andere gescheiden inzameling van huisvuil en de kwaliteit van de lucht

Milieuvergunningen uitgeven

Onderwijs

Zorgen voor huisvesting van scholen

Geld beschikbaar stellen voor extra begeleiding als leerlingen dat nodig hebben

Toezicht houden op naleving van de Leerplichtwet

Cultuur, sport en recreatie

Subsidies uitgeven

Beschikbaar stellen van ruimten, bijvoorbeeld een schouwburg, voetbalveld of zwembad

Zorg voor natuurgebieden om te recreëren

Sociale zaken en werkgelegenheid

Uitvoeren van de Participatiewet: ervoor zorgen dat zoveel mogelijk mensen kunnen werken

Uitkeringen geven aan mensen die niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien.

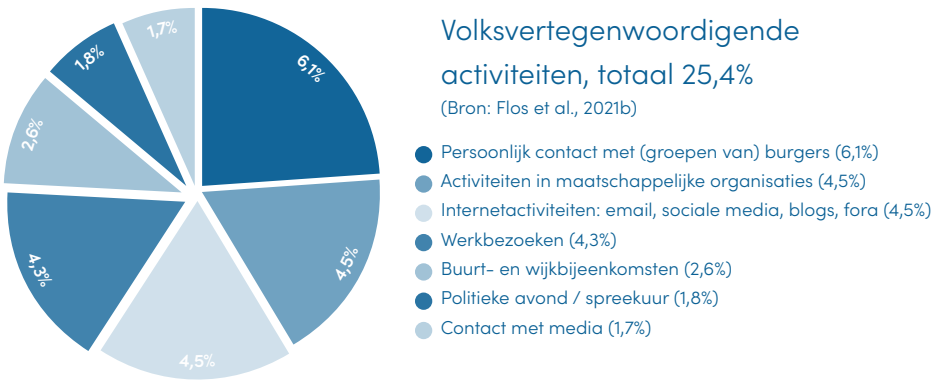
De gemeenteraad

De gemeenteraad bestaat uit een oneven aantal leden die vaak bij verschillende politieke partijen zijn aangesloten. Dit kunnen landelijke maar ook lokale partijen zijn. De grootte van de gemeente bepaalt hoeveel raadsleden er zijn. De kleinste gemeenten hebben 9 leden, de grootste 45. De burgemeester is de voorzitter van de raad, maar heeft zelf geen stemrecht. (ProDemos, 2020b)

Gemeenteraadsleden zijn democratisch gekozen tijdens de verkiezingen en wonen zelf ook in de gemeente (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-b). Voor ondersteuning kunnen raadsleden terecht bij de griffie. Deze bestaat uit de griffier en de medewerkers daarvan. De griffier is de vertegenwoordiger van de raad. Ook is de griffier verantwoordelijk voor inhoudelijke en secretariële ondersteuning van de raad. De gemeenteraad is de werkgever van de griffie. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-a) De griffie zit niet vast aan een bepaalde termijn en kan dus voor langere periode uit dezelfde personen bestaan.

De gemeenteraad is het hoogste orgaan van de gemeente, zij heeft drie belangrijke taken.

1. De gemeenteraad is de vertegenwoordiging van de inwoners van de gemeente. Het is belangrijk om te weten wat er speelt in de gemeente en om veel met inwoners te spreken. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-d)
2. De raad moet kaders stellen en in hoofdlijnen bepalen wat er nodig is in een gemeente. Verder volgens gaat het college van B en W hiermee bezig. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-d)
3. De raad moet controleren of het college haar taak goed uitvoert. Er wordt gekeken of ze zich aan de plannen houden die de raad heeft aangenomen en er wordt gekeken of alles binnen het budget gebeurt. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-d)

Door de Stuurgroep Evaluatie Dualisering Gemeentebestuur wordt er aanbevolen om minstens vijftig procent van de tijd te besteden aan volksvertegenwoordigende taken en de rest van de tijd aan bestuurlijke taken. Maar uit het Nationale Raadsledenonderzoek blijkt dat raadsleden in 2021 slechts 25,4% van hun tijd besteedden aan volksvertegenwoordigende taken. (Flos et al., 2021a) Hier is dus nog veel verbetering mogelijk.

Raadsleden zijn dus veel meer tijd kwijt aan bestuurlijke zaken. Zoals het bijwonen van raadsvergaderingen die vaak maandelijks plaatsvinden, waar onder andere ingekomen stukken besproken worden en waar besluiten worden genomen. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-c)

Ook zitten raadsleden vaak nog in meerdere commissies die zich bezighouden met deelonderwerpen, zoals onderwijs, financiën of zorg (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-c). Raadsleden vergaderen ook nog regelmatig met de eigen fracties om bijvoorbeeld gezamenlijke standpunten af te stemmen. Om al deze verschillende vergaderingen voor te bereiden is het nodig om de juiste stukken te lezen en soms is het ook nodig om inwoners te spreken of om op werkbezoek te gaan. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-e)

Gemeenteraadsleden zijn vaak zo'n 16 tot 20 uur met hun taken bezig. Hiervoor krijgen ze een vergoeding gebaseerd op de grootte van de gemeente. Raadsleden van grotere gemeenten besteden vaak meer tijd aan het raadswerk en krijgen daarom een hogere vergoeding. (Nederlandse Vereniging voor Raadsleden, z.d.-e)

Ongeveer twee derde van de raadsleden heeft ook nog een baan, eigen bedrijf, volgt een opleiding of een combinatie van deze dingen (Flos et al., 2021a).

Wietse de Boer

Wietse de Boer is sinds 2014 raadslid in de gemeenteraad in Zwolle voor de ChristenUnie. Hij is initiatiefnemer van het versimpelteam, dat communicatie eenvoudiger probeert te maken. Naast eenvoudiger zou hij ook graag willen dat communicatie vanuit de gemeente transparanter wordt, zodat inwoners weten wanneer zij invloed kunnen uitoefenen.

Via sociale media en bezoeken aan burgers, heeft hij contact met zijn achterban. Graag zou hij met sommige groepen makkelijker in contact willen komen, hij wil ook voor hen een volksvertegenwoordiger zijn. Om de volksvertegenwoordiging te verbeteren zou het fijn zijn als de gemeenteraad, bij bijvoorbeeld grote onderwerpen, meer tijd heeft om in gesprek te gaan met Zwollenaren om zo input op te halen. Ook is het goed om achteraf verantwoording af te leggen over bepaalde keuzes.

Als De Boer één ding mocht bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad te verbeteren dan zou hij regelmatig een middag vrij willen plannen om beschikbaar en bereikbaar te zijn op een vaste plek. Het is dan ook belangrijk dat elke Zwollenaar dit ook weet en langskomt, of hij zou in die vrije middag de wijk in gaan. (De Boer, persoonlijke communicatie, 8 maart 2022)

Legitimiteits- en efficiëntiecrisis

Nu duidelijk is wat de gemeenteraad precies is en wat de plek is in het politieke stelsel, kan er gekeken worden naar de mogelijke oorzaken van de kloof tussen de gemeenteraad en burger.

In de inleiding zijn al een aantal mogelijke oorzaken genoemd. In het boek Tegen verkiezingen (2013), geschreven door Van Reybrouck, wordt er besproken dat er een legitimiteits- en efficiëntiecrisis is in de westerse democratieën. Efficiëntie gaat over hoe snel er oplossingen gevonden kunnen worden voor problemen, legitimiteit gaat over het draagvlak voor die oplossingen. Een democratie probeert deze balans te behouden. (2013)

De legitimiteits- en efficiëntiecrisis laten zien dat er een kloof is tussen burger en politiek. Van Reybrouck geeft in zijn boek voor beide crisissen drie symptomen (2013).

Het eerste symptoom van de legitimiteitscrisis is dat er door steeds minder mensen wordt gestemd. Tot 1970 was er nog een opkomstplicht (Parlement.com, z.d.-a) en was het opkomstpercentage van de gemeenteraadsverkiezingen boven, of net onder de 90%. Na 1970 daalde het percentage naar rond de 70% en de afgelopen 3 verkiezingen, in 2010, 2014 en 2018, lag het percentage zelfs net onder de 55% (Kiesraad, z.d.). Mensen die niet stemmen hebben vaker het idee dat de gemeente niet veel invloed heeft of ze voelen zich minder verbonden met de gemeente (Jansen & Denters, 2018).

Ook zijn er steeds meer zwevende kiezers, en kan het aantal zetels dat een partij krijgt erg verschillen tussen de verkiezingen. Wat verder nog een oorzaak is van de legitimiteitscrisis is het feit dat steeds minder mensen lid zijn van een politieke partij: in 2021 was slechts 2,8% van de kiesgerechtigden in Nederland lid van een politieke partij (DNPP, 2022). Mensen hebben minder vertrouwen in de landelijke partijen. Dat kan een reden zijn dat lokale partijen de laatste jaren terrein winnen, in 2018 waren de lokale partijen de grootste winnaars, met 28,65% van de stemmen (Kiesraad, z.d.).

Deze drie redenen, het lage opkomstpercentage, de zwevende kiezers en het kleine percentage partijleden zijn de symptomen van de legitimiteitscrisis. En dit is schadelijk, want als er te weinig draagvlak is dan wordt de kloof tussen burger en politiek groter.

Ook de efficiëntie is in een crisis beland, zo duurt de formatie steeds langer. Je kan dit zien in de landelijke politiek, de formatie na de Tweede Kamer verkiezingen in maart 2021, was met 299 dagen de langste ooit (Parlement.com, 2022). Maar ook de formatie in de gemeenteraden duren steeds langer, zo duurde het in 2018 gemiddeld 64 dagen voordat er een formatie gevormd was, tegenover 49 dagen in 2014 (Otjes, De Natris, & Allers, 2021). In al die dagen, kan er niet bestuurd worden.

De partijen die uiteindelijk in het college terecht komen en meebesturen, moeten er rekening mee houden dat ze hier de volgende verkiezingen op worden afgestraft. Gemiddeld is het zetelverlies zo'n 5%, dit is vooral het geval bij grote en kleine partijen in het college en als er maximaal drie partijen in het college zitten (Allers, De Natris, & Rienks, 2020). Dit kan het besturen lastiger maken. Je bent als partij ook bezig met de volgende verkiezingen.

Als derde symptoom stelt Van Reybrouck dat besturen steeds trager gaat. Politici zijn steeds meer gebonden aan wetgeving en de op te lossen vraagstukken worden steeds complexer. Dit is ook in de gemeenteraad te zien. Zo is er steeds meer sprake van decentralisatie. Dit houdt in dat Rijksoverheid taken overhevelt naar de gemeenten. Sinds 2015 zijn gemeenten bijvoorbeeld ook verantwoordelijk voor Jeugdzorg (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2019). Het takenpakket van het raadslid wordt zo steeds ingewikkelder.

Twee andere symptomen van de legitimiteits- en efficiëntiecrisis die Van Reybrouck niet noemt, maar in de lokale Nederlandse politiek waarschijnlijk wel een rol spelen, is het feit dat er steeds meer gemeenten samengevoegd worden en er dus steeds minder gemeenten, maar ook minder raadsleden zijn. In 1998 waren er nog ruim tienduizend raadszetels, in 2018 waren het er al minder dan achtduizend (Gradus, Budding, & Dijkgraaf, 2021). Er zijn dus minder mensen om dezelfde bestuurlijke en volksvertegenwoordigende taken uit te voeren.

Ook is de gemeenteraad niet representatief voor de inwoners, deze bestaat namelijk vaak voor een groot gedeelte uit oudere witte mannen (NOS, 2022). Hierdoor ontbreken er perspectieven van andere groepen, zoals jongeren, vrouwen of mensen van kleur.

Wat waarschijnlijk ook nog van invloed is, is dat burgers zich vaak wel interesseren in hun persoonlijke omgeving maar niet in de plek waar hierover beleid wordt geschreven.

Mark Oldengarm

Mark Oldengarm zit sinds 2014 in de Zwolse gemeenteraad voor D66. In de raad speelt hij een verbindende rol door actief raadsleden van andere fracties op te zoeken rondom een onderwerp. Met zijn achterban communiceert hij vaak via de mail, via appcontact of onder het genot van een kop koffie. Vaak praat Oldengarm afzonderlijk met mensen met verschillende belangen, maar hij zou het ook interessant vinden om juist met deze mensen samen een gesprek te hebben.

Oldengarm vindt het van belang dat er meer begrijpelijke taal wordt gebruikt, maar vindt het vooral belangrijk dat inwoners op het juiste moment betrokken of geïnformeerd worden en dat inwoners meer invloed hebben op besluiten. Daar kan het initiatiefvoorstel, over digitale democratie en een burgerberaad, van D66 en GroenLinks ook bij helpen, maar ook door inwoners eerder te betrekken bij nieuwe ontwikkelingen. Mensen zijn vaak wel geïnteresseerd in wat er in hun omgeving speelt, maar zijn minder geïnteresseerd in de plek waar hierover beleid wordt gemaakt. Die link, tussen de persoonlijke omgeving van mensen en de gemeenteraad, mag nog beter worden. Ook zou de drempel lager mogen om als burger te participeren, bijvoorbeeld door raadsvergaderingen anders in te richten waardoor er meer ruimte mogelijk is voor interactie met inwoners. Of door meer vormen van directe inspraak, zoals het burgerberaad of wijkbudgetten.

Als laatste zouden raadsleden meer naar voren mogen treden als vertegenwoordiger van het stadsbestuur en niet vanuit de partij. Zo wordt de rol en taak van het raadslid zichtbaarder. (Oldengarm, persoonlijke communicatie, 9 maart 2022)

Conclusie

In dit eerste hoofdstuk is duidelijk geworden wat de context is waarin het probleem zich afspeelt, namelijk de gemeenteraad. Ook is het probleem en de urgentie daarvan duidelijk geworden, namelijk de kloof tussen burger en politiek en specifiek de kloof tussen burger en raadslid. In de volgende vier hoofdstukken wordt er onderzocht wat mogelijke oplossingen zijn voor dit probleem. Hierin wordt eerst gekeken naar de oplossing die Van Reybrouck zelf geeft voor de legitimiteits- en efficiëntiecrisis.

Om de hoofdvraag verder te beantwoorden wordt er ook onderzocht waarom we minder goed kunnen luisteren dan we denken en hoe een socratische houding dat kan verhelpen. Vervolgens worden er verschillende ontwerp voorbeelden besproken en wordt er gekeken welke onderdelen hiervan mogelijk ook een manier zijn om de kloof tussen burger en raadslid te verkleinen.

Deliberatieve democratie

In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat er sprake is van een legitimiteits- en efficiëntiecrisis in de politiek. Als oplossing voor de legitimiteits- en efficiëntiecrisis stelt van Reybrouck (2013, p.156-157) voor

“om naast verkiezingen een combinatie van loting, deliberatie en rotatie in te voeren. Bij belangrijke beslissingen, ... kunnen verkozen overheden burgers uitnodigen (loting) om mee te praten over de te volgen koers (deliberatie) en dat telkens opnieuw met andere mensen (rotatie). Met loting vermijd je dat enkel rijke, blanke, hoogopgeleide mannen het woord krijgen. Met deliberatie, het gestructureerde overleg van burgers met experts, politici en elkaar, vermijd je dat enkel de onderbuik spreekt. En met rotatie vermijd je dat slechts een minieme minderheid eenmalig aan zet is.”

Hij noemt dit een *bi-representatief stelsel*. Dit stelsel zorgt ervoor dat bestuurders en bestuurden dichterbij elkaar komen, dat het wantrouwen tussen deze twee groepen zal afnemen, dat gelote burgers de complexiteit ontdekken van besturen en dat politici ontdekken dat burgers goede besluiten kunnen nemen en dat er over wetten sneller gestemd kan worden. Een groter draagvlak, zorgt voor meer daadkracht (Van Reybrouck, 2013).

In de hoofdvraag wordt er specifiek gekeken naar hoe een gesprek de kloof kan verkleinen. Daarom zal er voornamelijk gefocust worden op deliberatie, dat draait om het gesprek tussen burgers en politici. Loting en rotatie zijn hierin meer de randvoorwaarden om een goede deliberatieve democratie te creëren. Wat een deliberatieve democratie precies is, wordt in dit hoofdstuk uitgelegd. Ook worden de voordelen en de valkuilen benoemd en worden er een aantal voorbeelden besproken.

Wat is een deliberatieve democratie?

Een deliberatieve democratie houdt in dat burgers spreken met elkaar, met politici en experts. Er wordt kennis en informatie vergaard en op basis daarvan worden oplossingen bedacht voor maatschappelijke vraagstukken. Er wordt vaak gewerkt met kleinere groepen, gespreksleiders en een uitgetekend scenario (Van Reybrouck, 2013).

Tijdens een deliberatieve peiling die James Fishkin uitvoerde in 1966 was het doel om burgers een meer gemotiveerde en bewuste keuze te laten maken op wie ze zouden stemmen voor de presidentsverkiezingen. In de drie dagen dat de peiling duurde kregen ze objectieve informatie en konden ze met elkaar en met experts spreken. Fishkin liet ze enquêtes invullen om te achterhalen of het verschil zou maken en ze meer inzichten zouden verkrijgen. Uiteindelijk bleek dit het geval te zijn en werd door dit onderzoek voor het eerst wetenschappelijk bewezen dat burgers bekwaam konden worden als ze daartoe de mogelijkheden kregen. “Het proces van beraadslaging had de burgers beduidend kompetenter gemaakt, ze waren verfijnder

geworden in hun politieke oordelen, leerden hun mening bij te stellen en kregen meer oog voor de complexiteit van de politieke besluitvorming” (Van Reybrouck, 2013, p.105).

Voor een echte deliberatieve democratie zijn een tweetal dingen belangrijk. Allereerst inclusie, iedereen die te maken heeft met het onderwerp moet betrokken worden. Ook afwijkende meningen moeten worden gehoord. Ook moet het rationeel zijn, dat wil zeggen dat alle argumenten goed onderbouwd moeten worden en ook op basis van het algemeen belang. Deelnemers moeten bereid zijn hun persoonlijke opvattingen aan de kant te schuiven als overtuigende tegenargumenten daarom vragen. Door met elkaar te praten, ontdekken de deelnemers waar bepaalde standpunten van anderen vandaan komen en door gezamenlijk onderzoek wordt het mogelijk om politieke overeenstemming te bereiken. (Caluwaerts, 2011)

“Het proces van beraadslaging had de burgers beduidend kompetenter gemaakt, ze waren verfijnder geworden in hun politieke oordelen, leerden hun mening bij te stellen en kregen meer oog voor de complexiteit van de politieke besluitvorming”

Van Reybrouck (2013, p.105) over de deliberatieve peiling uitgevoerd door James Fishkin.

De voordelen en de valkuilen

In een ideale deliberatieve democratie wordt iedereen betrokken. Ook de minderheden worden gehoord. Dit zorgt ervoor dat er draagvlak is voor de uitkomst van het deliberatieve proces (Caluwaerts, 2011). Helaas is het vaak erg moeilijk om iedereen te betrekken, zeker als het om een kwestie gaat waar de hele gemeente of zelfs heel Nederland bij betrokken is. Als men bijvoorbeeld de kieswet wil aanpassen, dan kan je moeilijk met alle 13,2 miljoen kiesgerechtigden (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2021a) in gesprek. Zelfs al zou je het willen, dan zou dit een enorm logistiek project worden. Bij een deliberatief project wordt er daarom vaak met een kleinere groep gewerkt die de grote groep representeert. De kunst is dan hoe je uitkiest welke burgers aan het project mogen deelnemen.

Als je de deelnemers zichzelf laat aanmelden, dan is er een grote kans dat dat voornamelijk hoog-opgeleide, witte mannen zijn, die weliswaar wel gemotiveerd zijn, maar niet erg representatief. Het is ook mogelijk om door loting een groep samen te stellen, de groep is dan sowieso meer representatief, maar het is ook duur om een goede representatieve groep samen te stellen, je moet hier namelijk goed onderzoek naar doen en kan niet naar willekeurige adressen een uitnodiging sturen. Ook kan je dan te maken krijgen met mensen die niet mee willen doen of mensen die minder voorkennis

hebben. Je kan deelname ook verplicht stellen, maar dan wil je daar ook een financiële bijdrage aan verbinden om onkosten en verlies van inkomsten te compenseren. Door mensen zichzelf te laten aanmelden, kan je de efficiëntie verhogen, loting verhoogt de legitimiteit. Het is ook mogelijk om zelfselectie en loting te combineren. (Van Reybrouck, 2013)

Een ander voordeel van deliberatieve democratie is dat het leidt tot betere resultaten. Dit hangt samen met het “diversity trumps ability”-theorem. Dit houdt in dat niet individuele competenties zorgen voor de kwaliteit van de besluitvorming, maar juist de diversiteit van de groep. Elk besluit heeft namelijk impact op meerdere groepen en hoe meer verschillende perspectieven er in een groep zitten, hoe beter de besluiten die worden gemaakt. (Caluwaerts, 2011)

Een nadeel van een deliberatieve democratie is dat het moeilijk is om aan de ‘ideale gespreksituatie’ te voldoen. Er zal altijd wel invloed zijn van macht bij politieke thema’s en belangen zullen altijd een rol spelen (Caluwaerts, 2011). Ook onze hersenen kunnen een negatieve invloed uitoefenen op het gesprek, dit wordt onderzocht in het hoofdstuk over luisteren.

Ook zal er tussen deelnemers van deliberatieve projecten altijd ongelijkheid zijn. Niet iedereen is immers in staat om rationele argumenten te begrijpen en ook zelf met rationele argumenten te komen. Er zullen minder mensen aan de eisen kunnen voldoen als het gesprek rationeler moet zijn. (Caluwaerts, 2011)

Een laatste valkuil is dat niet iedereen over hevig polariserende thema’s durft te spreken met wildvreemden: ze zijn bang om als gek te worden uitgemaakt en besluiten om hun mening niet te geven of helemaal niet deel te nemen. Dit zorgt ervoor dat hun perspectief mogelijk niet wordt meegenomen in het proces waardoor het aan legitimiteit verliest (Caluwaerts, 2011).

Deze voor- en nadelen tegen elkaar afwegend, zullen sommige mensen wellicht afhaken, maar zullen er vaak alsnog meer perspectieven vertegenwoordigd worden dan nu in de gemeenteraad het geval is.

Voorbeelden van deliberatieve projecten

In een sterk polariserende samenleving is het de vraag of het wel mogelijk is om met elkaar in gesprek te gaan en een consensus te bereiken. Toch zijn er voorbeelden te benoemen van geslaagde deliberatieve projecten. Een aantal worden in dit subhoofdstuk besproken.

Allereerst een voorbeeld uit Ierland. In 2013 werd de Convention of the Constitution gestart, een deliberatief project waarbij 66 burgers, 33 politici en 1 voorzitter, afkomstig uit de Republiek of uit Noord-Ierland, een jaar overlegden over acht mogelijke grondwetswijzigingen. Er werd gesproken over gevoelige zaken als het homohuwelijk of de rechten van de vrouw. Hiervoor konden ze in gesprek met experts, maar andere burgers konden ook een bijdrage leveren. De aanbevelingen die door de Convention werden gedaan, moesten daarna nog langs beide Kamers van het Ierse Parlement en de regering en vervolgens moest er nog over gestemd worden bij een referendum. Uiteindelijk werd er in 2015 door 62% van de stemmers voor het homohuwelijk gestemd. Waar eerdere deliberatieve projecten strandden bij de regering of het referendum, was dit project uit Ierland de eerste keer ter wereld, in de moderne tijd, dat een deliberatie met gelote burgers ervoor heeft gezorgd dat de grondwet werd aangepast. (Van Reybrouck, 2013)

In Nederland is er in verschillende gemeente een G1000 burgerberaad georganiseerd. Hierbij werken gelote burgers, politici, ondernemers en vrijdenkers samen om tot een oplossing te komen voor een maatschappelijk vraagstuk. Eerst wordt er een Burgertop georganiseerd waarbij alle 100 tot 1000 deelnemers van het burgerberaad één dag bij elkaar komen. Hier wordt er met elkaar gesproken

en worden er 10 tot 100 voorstellen bedacht. In de maanden daarop worden er werkplaatsen georganiseerd en worden de voorstellen uitgewerkt. In deze periode is er ook ruimte om met experts en andere burgers in gesprek te gaan. Het burgerberaad sluit af met een Burgerraad waarbij er over de voorstellen gestemd wordt. De aangenomen voorstellen vormen samen het Burgerakkoord. (Stichting G1000.nu, 2022b) Voorafgaand aan de G1000 wordt er met de partijen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering een coalitie gevormd waarbij ze toezeggen zich aan de uitkomsten van het burgerberaad te houden (Stichting G1000.nu, 2022a).

Op basis van deze methode is er bijvoorbeeld in Noord-Brabant een beraad geweest over voedsel, in Enschede over vuurwerk en in Heerenveen over de toekomst van het centrum (Stichting G1000.nu, 2021).

Foto boven: G1000 Voedsel (2013, p.105)

Foto onder: G1000 Enschede (G1000, 2017)

Simone Boshove

Simone Boshove heeft drie jaar voor GroenLinks in de Zwolse gemeenteraad gezeten. In maart 2022 is haar initiatiefvoorstel voor een burgerberaad en digitale democratie dat ze samen met Sonja Paauw van D66 opstelde, ingestemd. Dit houdt in dat er in Zwolle een burgerberaad zal worden georganiseerd, bijvoorbeeld over klimaatverandering of de energietransitie. Door digitale democratie te gaan gebruiken kan de mening gevraagd worden van specifieke groepen, die anders wellicht niet werden bereikt. De gemeente moet volgens Boshove proactief kijken naar hoe inwoners betrokken kunnen worden en hoe dit ook meer vanaf het begin van het proces kan gebeuren.

De gemeenteraad moet volgens Boshove ook meer begrijpelijk en toegankelijk zijn. Inwoners moeten weten hoe ze kunnen participeren, maar moeten hier ook in begeleid worden zodat ze weten wat ze hiervan kunnen verwachten. Ook zou de gemeenteraad toegankelijker moeten zijn voor toekomstige raadsleden. Er staan steeds grotere en abstractere onderwerpen op de agenda, zoals bijvoorbeeld Jeugdzorg. Je bent veel tijd kwijt aan het lezen van moeilijke stukken, stukken die bijvoorbeeld voor mensen met mbo achtergrond of mensen met een taalachterstand heel moeilijk te begrijpen kunnen zijn. Daardoor is de drempel voor hen hoger om de gemeenteraad in te gaan en is het lastiger om te zorgen voor een betere representatie in de gemeenteraad. Ook ben je veel tijd kwijt aan raadswork, maar is dit de vergoeding die je krijgt niet heel hoog. Niet iedereen kan financieel opbrengen om te raad in te gaan, wat ook nadelig is voor de representatie.

Op de vraag of ze één realistisch of onrealistische voorbeeld kon bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad aan te passen, antwoordde Boshove dat het misschien wel nodig is om de gemeenteraad af te schaffen en een ander systeem te bedenken. Het huidige systeem bestaat al heel lang, maar werkt misschien niet meer goed, het moet zich aanpassen aan de huidige, moderne tijd. (Boshove, persoonlijke communicatie, 10 maart 2022)

Conclusie

In dit hoofdstuk is inzichtelijk gemaakt wat een deliberatieve democratie precies is en hoe een gestructureerd overleg een oplossing kan bieden om te kloof tussen burger en politiek te verkleinen. Ook werden de valkuilen van deliberatieve projecten besproken. Een van de valkuilen is dat mensen niet goed kunnen luisteren, in het hoofdstuk over luisteren zal hier dieper op worden ingegaan en het hoofdstuk over Socrates biedt een mogelijke oplossing voor deze valkuilen.

Luisteren

In het vorige hoofdstuk werden de valkuilen van deliberatieve projecten duidelijk. Zo is het moeilijk om aan de ideale gesprekssituatie te voldoen, er spelen vaak andere belangen een rol. Ook onze hersenen zorgen ervoor dat deze ideale gesprekssituatie moeilijk te behalen is. In een ideale gesprekssituatie wil je graag dat iedereen goed naar elkaar luistert. Dit blijkt niet altijd even makkelijk en dit is deels te verklaren door de werking van onze hersenen en de onbewuste psychologische processen en reacties die er plaats vinden als je naar iemand luistert. In dit hoofdstuk wordt hier meer uitleg over gegeven.

De werking van luisteren in onze hersenen

We kunnen als mensen sneller luisteren dan dat we kunnen praten. Dit wordt ook wel het ‘spreek/denk-differentieel’ genoemd. Iemand kan 120 tot 150 woorden per minuut spreken terwijl we veel meer woorden per minuut kunnen verwerken. Dat zorgt ervoor dat we mentale bandbreedte over hebben en snel afgeleid raken doordat we aan andere dingen denken. (Murphy, 2020)

Vaak gebruiken we deze extra mentale bandbreedte om alvast na te denken over hoe we gaan reageren. We zijn steeds banger om iets verkeers te zeggen, en als je pech hebt wordt het ook nog op sociale media geplaatst of komt het in het nieuws (Murphy, 2020). Voor politici kan dit ook lastig zijn, zij voelen de druk van verkiezingen, één verkeerde uitspraak kan je zomaar zetels kosten. Het is dus van belang om bij een deliberatief project een veilige omgeving te creëren waar ook ruimte is om een keer een stilte te laten vallen waarin je kan nadenken over je antwoord, zodat je dat niet tijdens het luisteren hoeft te doen. En waar ook ruimte is om af en toe een verkeerd antwoord te geven, want ook dat is heel menselijk.

Als iemand een verkeerd antwoord geeft of iets zegt waar je het niet mee eens bent, dan kan het voelen alsof je wordt aangevallen. Dit blijkt ook uit onderzoek dat is uitgevoerd door neurowetenschappers in Los Angeles. Zij legden personen met sterke politieke

ideeën onder de fMRI-scanner en zagen dat dezelfde hersengebieden oplichtten die ook oplichten als je door een beer wordt achterna gezeten toen hun ideeën ter discussie werden gesteld. Het is dan heel moeilijk om nog goed te kunnen luisteren. (Murphy, 2020)

Het Amerikaanse onderzoeksbureau Pew Research Center ontdekte zelfs dat 55 procent van de Democraten bang is voor Republikeinen en dat van deze Republikeinen 49 procent bang is voor Democraten. Ook had meer dan een derde van de ondervraagde personen sinds 2016 niet meer met familie en vrienden over politiek gesproken. (Murphy, 2020)

Nederland heeft gelukkig een meer gematigd politiek klimaat, maar je merkt ook hier dat het politieke debat steeds grimmiger wordt. Denk bijvoorbeeld aan de man die voor de deur van Sigrid Kaag stond met een brandende fakkel en leuzen scandeerde (Von Piekartz, 2022).

Ook online wordt het politieke debat steeds grimmiger. Het is makkelijker om online anoniem haat te spuwen dan wanneer je fysiek met iemand praat. De toon wordt feller en mensen luisteren alleen nog naar mensen die hun denken bevestigen. Het is schadelijk als mensen alleen naar specifieke bronnen luisteren, het kan zelfs je hersenen veranderen, ontdekte neurowetenschapper Uri Hasson. (Murphy, 2020) Mensen in een linkse bubbel zullen precies hetzelfde anders interpreteren dan mensen in een rechtse bubbel omdat er een ander pad in hun hersenen wordt gevolgd. Daarom is het zo belangrijk dat mensen verschillende bronnen raadplegen of dat ze praten met mensen buiten hun bubbel.

Als je dan met iemand van buiten je bubbel praat, dan heb je, net als online gebeurt, de behoefte om te worden bevestigd in je denken. Dit wordt confirmation bias genoemd. Tegelijkertijd kan je ook last hebben van expectancy bias. Dit houdt in dat je onbewust de reactie van de ander beïnvloedt door de overtuigingen die je hebt. Ook doen we vaak aannames als we met iemand in gesprek zijn, we hebben allemaal onbewust de behoefte om mensen in hokjes te stoppen. Maar je kan nooit de hele werkelijkheid kennen van iemand anders dan jijzelf. Het is zelfs onmogelijk om te zeggen dat je dezelfde waarden hebt als mensen van een bepaalde groep. Het is alleen mogelijk om voor jezelf te spreken. (Murphy, 2020)

Het is daarom van belang om goed naar de ander te luisteren om zo haar of zijn perspectief te ontdekken. Het is best mogelijk dat er dan meningsverschillen en discussies ontstaan. De kunst is dan om rustig te blijven en er voor open te staan dat je het wellicht bij het verkeerde eind hebt. Dit kan knap lastig zijn, want een meningsverschil kan voor je primitieve brein voelen als een verbanning uit de stam. Dit komt door je amygdala, dat in dit primitieve deel van je hersenen zit. Het is een amandelvormig orgaan en het zorgt ervoor dat we reageren bij een dreiging. Het zorgt ervoor dat je opspringt als je een slang ziet, maar ook dat je in woede kan ontsteken als je wordt afgesneden in het verkeer. Uit onderzoek blijkt dat je niet goed kan luisteren als je amygdala geactiveerd is. Deze activatie is namelijk omgekeerd evenredig met de activatie van het deel van je hersenen dat betrokken is bij goed luisteren. Het zorgt ervoor dat je minder goed kan oordelen en nadenken. (Murphy, 2020)

Het risico op meningsverschillen, discussies en een activatie van de amygdala mag geen reden zijn om

niet met iemand in gesprek te gaan. Volgens psycholoog Carl Rogers kan je je als mens alleen ontwikkelen door naar anderen te luisteren. Het kan lastig zijn om je opvattingen op te geven of bij te schaven, maar volgen Rogers is dit niets anders dan leren. (Murphy, 2020)

Voor politici kan dit best lastig zijn, zij zijn immers gekozen vanwege hun ideeën, maar getuigt het niet juist van moed, als zij hun overtuigingen durven aan te passen als overtuigend bewijs daar om vraagt? Het is juist mooi als politici ervoor open staan dat hun opvattingen wellicht weerlegd worden als ze het gesprek met burgers aan gaan, maar andersom is dit natuurlijk net zo het geval. Ook burgers moeten ervoor open staan om beproefd te worden in hun opvattingen.

Niek Loman-Kools

Niek Loman-Kools was ten tijde van het interview kandidaat raadslid voor Swollwacht, de lokale partij in Zwolle. Hij stond als nummer zes op de lijst, maar hij is tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, niet verkozen (Gemeente Zwolle, 2022). Swollwacht is een partij voor en door Zwollenaren, ze willen graag veel met Zwollenaren in gesprek en echt naar hun luisteren. Inwoners moeten meer zeggenschap krijgen voordat er een plan gemaakt wordt. Daarvoor willen ze graag een participatieparaaf instellen bij relevante voorstellen, waarin bijvoorbeeld vermeld staat of inwoners zijn geïnformeerd en of er verzoeken zijn geweest. Ook moet de communicatie vanuit de gemeente simpeler, de taal moet voor iedereen te begrijpen zijn, maar raadsleden moeten ook vaker fysiek langs bij mensen.

Loman-Kools is nieuw in de partij en wil de politiek weer leuk en uitdagend maken. Hij wil bijvoorbeeld graag langs in de leefomgeving van de mensen, als hij jongeren wil spreken over drugscriminaliteit dan gaat hij 's avonds naar het park en spreekt hij daar met jongeren, in plaats van een avond te organiseren met jongerenwerkers. Hij vindt dat er meer naar mensen toe moet worden gegaan om hun ideeën te horen, en dat er vervolgens ook iets met die ideeën wordt gedaan, dingen moeten sneller te implementeren zijn. Er liggen bij wijze van spreken honderden ideeën in het park, het is zonde om daar niets mee te doen. (Loman-Kools, persoonlijke communicatie, 10 maart 2022)

Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat het heel belangrijk is om naar elkaar te luisteren, maar ook dat je hersenen het knap lastig kunnen maken. Toch is het belangrijk om te blijven proberen om goed te luisteren, juist ook in de politiek om zo meer legitimiteit te creëren en de kloof te verkleinen. Maar ook in de politieke arena zelf is het belangrijk om goed te luisteren. Murphy omschrijft het mooi in haar boek:

“Effectieve oppositie is alleen mogelijk als je het gezichtspunt van de ander en hoe hij daartoe is gekomen volledig begrijpt. Hoe is hij daar beland waar hij nu is? En hoe ben jij gekomen waar jij bent? Luisteren is de enige manier om tot een weloverwogen reactie te komen. Bovendien leidt luisteren tot luisteren. Op het moment dat je naar iemand luistert, zal diegene waarschijnlijk ook naar jou luisteren” (2020, p. 82).

Hoe je dan precies goed luistert, is een onderwerp waar heel veel over te vinden is. Zo zijn er talloze lijstjes te vinden met praktische tips of lijstjes met de perfecte vragen. Maar er kan ook veel geleerd worden van de filosoof Socrates, over hem is meer te vinden in het volgende hoofdstuk.

Wat we kunnen leren van Socrates

Socrates was een filosoof uit Athene. Hij leefde zo'n 2500 jaar geleden en hij is bekend om zijn uitspraak 'ik weet dat ik niets weet'. Socrates ging veel met mensen in gesprek om er bijvoorbeeld achter te komen wat het goede is, of wat rechtvaardigheid is. Om hierachter te komen, stelde hij vaak lastige vragen. Een kenmerk van de gesprekken van Socrates is dat hij samen met zijn gesprekspartner op zoek ging naar de waarheid. Hij voerde gesprekken over abstracte onderwerpen, maar paste dit toe op een specifieke ervaring. Volgens Socrates komt echte kennis vanuit jezelf: je kan het niet ergens lezen of horen. Uiteindelijk is Socrates op zeventigjarige leeftijd veroordeeld tot de gifbeker, hij zou de jeugd bederven en werd beschuldigd van goddeloosheid. Ook zou hij ondemocratisch zijn, volgens Socrates hoefde het kiezen van bestuurders door het volk er niet toe te leiden dat je dan een rechtvaardig resultaat kreeg. Zelf heeft Socrates niets van zijn ideeën opgeschreven, alles wat we van hem weten, komt door de dialogen die zijn leerling Plato heeft opgeschreven. (Wiss, 2020)

Luisteren en vragen stellen zoals Socrates kan helpen om jezelf en anderen beter te begrijpen, het kan ervoor zorgen dat een deliberatief project beter verloopt omdat mensen beter luisteren en betere vragen stellen. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd wat een socratische houding precies is en hoe er vervolgens een socratisch gesprek gevoerd kan worden.

Een socratische houding

In haar boek *Socrates op Sneakers* (2020), beschrijft Wiss hoe je een socratische houding kan aannemen. Allereerst is het belangrijk om ervan bewust te zijn hoe je denkt, maar ook wat je denkt. Als je dit weet kan je er bewust mee omgaan, maar het ook corrigeren als dit nodig is. Hier kan het vorige hoofdstuk ook bij helpen, als je bijvoorbeeld weet dat je snel afgeleid raakt tijdens een gesprek, dan kan je proberen hier bewust op te focussen en je aandacht weer terug naar het gesprek te leiden als dit nodig is. Om uiteindelijk een socratische houding aan te nemen, zijn de volgende zes punten belangrijk.

1. Wees verwonderd

Volgens Wiss is het een keuze om ergens verwonderd over te raken. Stel dat een raadslid bijvoorbeeld een meningsverschil heeft met een burger. Dan kunnen beide partijen hun eigen mening blijven verkondigen, maar ze kunnen ook verwonderd naar elkaar luisteren en zich afvragen wat de achterliggende reden is dat de ander iets anders denkt. Zo kan er veel meer ruimte ontstaan in het gesprek. (Wiss, 2020)

2. Wees nieuwsgierig

Je moet oprecht nieuwsgierig zijn naar de ander. Maar oprecht nieuwsgierig zijn naar de ander kan nog best lastig zijn. Uit onderzoek blijkt namelijk dat er dopamine wordt aangemaakt als je over jezelf praat, dit zorgt voor een soort roes gevoel. Oprecht nieuwsgierig zijn naar de ander betekent dat je meer naar de ander moet luisteren en minder over jezelf moet praten. (Wiss, 2020)

3. Heb moed

Je moet moed hebt om een vraag te stellen die wellicht confronterend voor de ander kan zijn of ervoor kan zorgen dat je een antwoord krijgt dat je liever niet had gehoord. Wellicht dat je na zo'n antwoord meteen een oordeel klaar hebt staan, dat is heel menselijk. Maar een socratische houding vereist ook dat je dat oordeel weer los kan laten en te durven het van een andere kant te bekijken. Dat wordt ook wel perspectivistische lenigheid genoemd, dat je ook andere perspectieven dan je eigen onderzoekt. (Wiss, 2020)

4. Niet-weten

Het is ook belangrijk om te verdragen dat je bepaalde dingen niet weet, want pas als je ervoor open staat dat je iets niet weet, is er ruimte om te leren, denk hierbij ook aan wat Carl Rogers zei in het vorige hoofdstuk. Het betekent ook dat je af en toe wat langer wacht om een standpunt in te nemen en iets langer in dat proces van niet-weten blijft, dan heb je de kans om rustig te observeren en kan je de voor- en tegen argumenten afwegen (Wiss, 2020). In de snelle maatschappij van nu waar je altijd een antwoord klaar moet hebben, zou het mooi zijn als meer mensen het niet-weten durven te omarmen. Ook in het politieke debat kan het meer nuance brengen.

5. Empathische nulstand

Als je een gesprek met iemand voert dan heeft het niet altijd zin om heel erg met de ander mee te voelen, het is soms juist belangrijk om afstand te houden zodat je kritische vragen kan stellen die de ander helpen dichterbij het antwoord te komen. Dit wordt 'de empathische nulstand' genoemd. Dit kan wat onwennig aanvoelen aangezien we vaak de neiging hebben om de ander gerust te stellen of advies te geven en als iemand een andere mening heeft dan proberen we de ander vaak op andere ideeën te brengen, terwijl bij die ander, bij de minderheid, vaak hele interessante gezichtspunten en ideeën te vinden zijn. (Wiss, 2020)

6. Verdraag irritatie

Het is belangrijk om irritatie te verdragen. Niet iedereen zit waarschijnlijk te wachten op moeilijke vragen vanuit een socratische houding. De kunst is om te zien wat iemand in een gesprek nodig heeft. Soms moet je wellicht eerst alsnog reageren met wat empathie om vervolgens een socratische houding aan te nemen. Het is sowieso altijd goed om van tevoren mensen om toestemming te vragen als je ergens verder op door wilt. Dit deed Socrates ook met zijn gesprekspartners. (Wiss, 2020)

Het socratische gesprek

De socratische houding kan je toepassen op alledaagse gesprekken, maar je kan ook bewust met anderen de verdieping zoeken in een socratisch gesprek. Een socratisch gesprek is een gesprek tussen mensen die graag willen onderzoeken waarom ze denken wat ze denken. Tijdens zo'n gesprek wordt er gestreefd naar consensus maar het is niet het doel om daadwerkelijk consensus te bereiken. Een socratisch gesprek vertrekt vanuit één thema of filosofische vraag. Het is belangrijk dat het een thema of vraag is waarbij mensen een persoonlijke ervaring hebben. Tijdens het socratische gesprek wordt één van de persoonlijke ervaringen van de deelnemers gebruikt om het onderwerp verder te verdiepen. Dit is wat Socrates ook deed, gesprekken voeren over abstracte onderwerpen, maar dit vervolgens wel toepassen op persoonlijke ervaringen. Door dit te doen, creëer je diepte in het gesprek en verzuip je niet in verschillende definities. (Wiss, 2020)

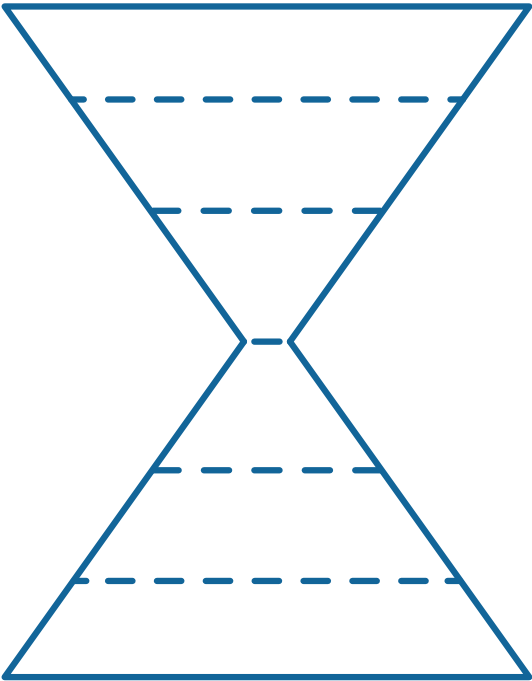
Inmiddels worden op verschillende plekken socratische gesprekken gevoerd: op de werkvloer, bij banken, in de zorg of zelfs in gevangenissen. Ook worden er in verschillende steden socratische cafés georganiseerd. (Wiss, 2020)

Karel van Haaften is socratisch gespreksleider en organiseert onder andere in Zwolle maandelijks een socratisch café. In een interview dat ik met hem voerde, gaf hij aan dat een socratisch gesprek het beste te voeren is met minimaal 4 en maximaal 10 mensen. Ook kan je een socratisch gesprek het beste voeren op een rustige plek, waar ook ruimte voor stilte mag zijn. Als je vaak deelneemt aan een socratisch gesprek, dan is de kans groot dat je

erachter komt dat je minder weet dan je eigenlijk dacht en ben je meer bereid te luisteren naar een ander. Dat is ook wat Van Haaften adviseert aan gemeenteraadsleden die beter willen luisteren naar burgers, dat ze wat meer niet-weten en dat dat het gesprek zal bevorderen. Ook haalt hij het idee aan van Van Reybrouck om mensen door loting in het bestuur te laten plaatsnemen. Dan heb je geen last van partijprogramma's en vooropgestelde ideeën en mensen zijn vaak verstandiger dan je denkt.

Als laatst zegt Van Haaften, dat een socratisch gesprek natuurlijk een drempel heeft, maar zodra je die drempel overgaat dan is er de veiligheid van een gespreksleider en een bepaalde structuur. Als je een socratisch gesprek organiseert met raadsleden kan het goed zijn om thema's te kiezen die spannend genoeg zijn, waar je niet meteen vat op krijgt en waar raadsleden niet deskundig over hoeven te zijn. (Van Haaften, persoonlijke communicatie, 16 februari 2022)

Structuur socratisch gesprek

Verkenning thema / vraag

Zelf ervaren voorbeeld

‘Hittepunt’
Welke vraag of stelling hoort bij het kernmoment in de ervaring?

Onderliggende opvattingen en overtuigingen

Principes, ideeën

Conclusie

In het hoofdstuk over deliberatieve democratie werd al duidelijk dat een gestructureerd gesprek kan helpen om de kloof te verkleinen, in dit hoofdstuk werd duidelijk dat een socratische houding kan helpen om deze gesprekken te verbeteren, maar ook dat een socratische houding kan helpen om de valkuilen die benoemd zijn in het hoofdstuk over de context, gedeeltelijk te verhelpen. Door oprecht nieuwsgierig te zijn, sta je meer open voor andere ideeën, en speelt je eigen belang een minder grote rol. Door verwonderd te zijn kan de drempel worden verlaagd om deel te nemen aan het gesprek, ook als dat gaat om hevig polariserende onderwerpen, de ander zal er immers eerder voor kiezen om verwonderd te raken, dan om de ander voor gek uit te maken. En als er een kritische vraag komt, dan kan een socratische houding ervoor zorgen dat je die rustig kan beantwoorden, of dat je durft toe te geven dat je het antwoord niet weet. Als laatste kan een socratisch gesprek ook helpen om de ongelijkheid weg te nemen. Omdat je bij een socratisch gesprek focust op de persoonlijke ervaring, blijf je niet in vage termen hangen en is het makkelijker om het gesprek te volgen en eraan deel te nemen, ook als je rationeel wat minder vaardig bent.

Om terug te komen op de hoofdvraag kan deliberatie ervoor zorgen dat de kloof tussen de gemeenteraad en burgers kleiner wordt. Een socratische houding kan ervoor zorgen dat deze deliberatie beter verloopt. In het hoofdstuk over de context zijn er al voorbeelden genoemd van deliberatieve projecten die de kloof tussen burger en politiek hebben verkleind, in het volgende hoofdstuk worden andere voorbeelden genoemd die de kloof proberen te verkleinen of die juist focussen op het gesprek.

Voorbeelden uit de praktijk

Waar de vorige hoofdstukken meer theoretisch waren, wordt er hier gekeken naar voorbeelden uit de praktijk. Bij onderstaande projecten staat het gesprek centraal en wordt onderzocht hoe bepaalde elementen ook toepasbaar zijn om de kloof tussen de gemeenteraad en de burger te verkleinen.

De Spieker-iek

De gemeente Aa en Hunze in Drenthe heeft onlangs de 'Spieker-iek' geïntroduceerd. Dit is een eikenboom waar inwoners hun wensen en vragen op kunnen spijkeren of in de kloven van de boom kunnen verstoppen. Het college van B en W is vervolgens verplicht om te antwoorden. Om van meerdere inwoners wat te horen, reist de spieker-iek langs de 35 dorpen en 18 andere woonplaatsen. (Van Meteren, 2022)

Het is goed dat door deze rondreizende Spieker-iek, de gemeenteraad naar de burgers toekomt, in plaats van andersom. Het is een laagdrempelige en toegankelijke manier om vragen te stellen aan de gemeenteraad. Wel is er minder ruimte om wensen en problemen toe te lichten omdat je ze alleen op een briefje schrijft en verder niet met een raadslid in gesprek kan. Terwijl dit gesprek heel belangrijk is om duidelijk te krijgen wat precies de vraag of het probleem is, maar ook om meer nuance en begrip te creëren.

De Spieker-iek
(Gemeente Aa en
Hunze, 2022)

Nederland in gesprek

In november 2020 organiseerde de Volkskrant Nederland in gesprek, waarbij zo'n achtduizend Nederlanders fysiek of online met elkaar in gesprek gingen over onderwerpen waar ze tegengestelde meningen over hadden. In maart 2021 werd dit project nog een keer georganiseerd, dit keer in samenwerking met het AD en nog zeven regionale kranten. Bij de aanmelding moesten er een aantal stellingen worden beantwoord en vervolgens werden mensen aan iemand anders gekoppeld die op (een deel van) de stellingen tegengesteld had geantwoord. Op de website werden artikelen gedeeld over hoe je een goed gesprek voert met mensen en werden verschillende ervaringen gedeeld (De Volkskrant, 2020).

Het oorspronkelijke idee van deze gesprekken komt van het Duitse weekblad Die Zeit, dat al sinds 2017 dit soort gesprekken organiseert. Uiteindelijk is hieruit het platform My Country Talks opgezet waarbij ze mensen helpen dit soort gesprekken ook in andere landen uit te voeren. De geluiden na een gesprek zijn positief, tachtig procent is tevreden met het gesprek, zestig procent zou nog een keer met de gesprekspartner willen afspreken en maar liefst negentig procent zou nogmaals aan een soortgelijk evenement willen meedoen. (My Country Talks, z.d.)

Uit onderzoek naar aanleiding van gesprekken in Duitsland blijkt dat de gesprekken helpen om de polarisatie te verminderen: vooroordelen worden ontkracht en mensen denken minder negatief over de ander. Ze komen er achter dat de ander toch niet zo van hen verschilt als ze van tevoren dachten. (Simmank, 2019)

Wat goed is aan dit project is dat mensen daadwerkelijk met elkaar in gesprek gaan, en dat je ziet dat alleen al een gesprek voeren met de ander kan helpen. Ook is het goed dat er, bijvoorbeeld bij de Volkskrant, vooraf artikelen werden gedeeld met informatie om betere gesprekken te voeren.

Doordat mensen zich vooraf ervoor moeten aanmelden krijg je gemotiveerde deelnemers, maar er zijn waarschijnlijk ook mensen die daardoor buiten de boot vallen, bijvoorbeeld omdat ze de oproep niet gelezen hebben, of omdat ze gewoon niet willen deelnemen, waardoor hun stem en perspectief verloren gaat. Dit is hetzelfde dilemma wat al eerder genoemd bij de voordelen en de valkuilen, waar het ging over het selecteren van deelnemers voor een deliberatief project. Doe je dat door middel van loting of laat je mensen zich aanmelden? Maar waarbij het bij een deliberatief project belangrijk is dat alle perspectieven gehoord worden omdat er vaak besluiten aan vast hangen, is dit bij een project waarbij je mensen met elkaar in gesprek wil laten gaan wat minder belangrijk.

Logo My Country
Talks (My Country
Talks, z.d.)

Afdeling Buitengewone Zaken

Afdeling Buitengewone Zaken is een Social Design bureau uit Rotterdam dat onder andere prototypes en experimenten ontwerpt waar ze de straat mee op gaan, om zo maatschappelijke vraagstukken op te lossen. Zo hebben ze in 2021, in opdracht van het Amsterdam Museum, een mobiele onderzoeksinstallatie ontworpen die helpt om een genuanceerde dialoog te voeren over de toekomst van de Gouden Koets. Deelnemers konden zelf kiezen voor een medium dat bij hen paste, zoals bijvoorbeeld een video opnemen of een tekst schrijven. In de dialoog werd er gekeken naar kennisdeling, associaties, mening en advies aan de Koning. De installatie reisde langs verschillende provincies om zo meerdere mensen de kans te geven om deel te nemen. Vervolgens is een deel van de reacties op een speciaal ontworpen website geplaatst zodat ook andere geïnteresseerden er over konden lezen. Uiteindelijk heeft de input van de verschillende deelnemers ook bijgedragen aan de ontwikkeling van een tentoonstelling in het museum. (Afdeling Buitengewone Zaken, z.d.)

Wat goed is aan Afdeling Buitengewone Zaken is dat ze vaak snel een prototype ontwerpen waar ze de straat mee op gaan om met mensen in gesprek te gaan. Ze blijven niet in hun eigen bubbel, maar stappen echt daarbuiten en laten zich niet snel leiden door aannames. Wat specifiek goed is aan het project over de Gouden Koets, is dat ze ook kennis verspreiden om vervolgens in gesprek te gaan en de deelnemers daarna zelf te laten adviseren. Dit proces doet denken aan deliberatieve democratie wat benoemd is in hoofdstuk over deliberatieve democratie. Bij deliberatie wordt er eerst kennis opgedaan met behulp van experts over het onderwerp, waarna er over gesproken wordt door de deelnemers om vervolgens een advies of besluit op te stellen. De opbouw van de mobiele onderzoeksinstallatie is hiermee te vergelijken. Ook is er een onderzoeksteam ter plaatse dat mensen kan helpen gedurende het proces. Dit is bij zo'n

soort project erg belangrijk, het onderzoeksteam kan mensen aansporen om deel te nemen, maar ook eventuele vragen of bezwaren wegnemen. Dat mensen zelf kunnen kiezen of ze bijvoorbeeld in gesprek willen of juist een video willen opnemen, maakt het voor deelnemers toegankelijker.

Dit project laat goed zien hoe een participatief project eruit kan zien. De Gouden Koets is natuurlijk een nationale kwestie, maar eenzelfde soort project zou ook goed toegepast kunnen worden op lokale problemen. Je zou dan een onafhankelijk onderzoeksteam kunnen benoemen of je laat raadsleden dit doen om zo meteen het gesprek tussen inwoners en raadsleden te bevorderen. Wel is het dan belangrijk om raadsleden goed op te leiden, zodat ze de deelnemers goed kunnen begeleiden en een open en nieuwsgierige houding hebben.

Gouden Koets project
(Afdeling Buitengewone Zaken, z.d.)

Perception Design Studio

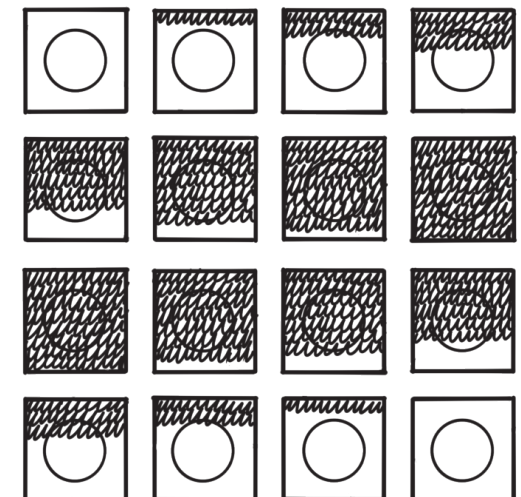
Perception Design Studio is een social en grafisch ontwerpbureau uit Amsterdam bestaande uit de kunstenaars Julien F. Thomas en Ekaterina Volkova. Ze ontwerpen verschillende interventies waarmee ze de rol van de zintuigen in beleidssituaties onderzoeken. (Perception Design Studio, z.d.-a)

Zo hebben ze een lichtinstallatie ontworpen, genaamd Onzicht. Door een ellips vormige lichtbron die langzaam uitgaat, kunnen de gespreksdeelnemers ontdekken wat de invloed, of juist de afwezigheid van licht is op het gesprek. Het blijkt dat mensen in het donker vaak wat langer stil zijn nadat iemand heeft gesproken en dat gedachten duidelijk worden overgebracht op de ander.

Wat interessant is aan het werk van Perception Design Studio, is dat ze iets aan de context veranderen, wat vervolgens het gesprek beïnvloedt. Op deze manier ontwerpen ze een deel van het gesprek. Het laat zien dat niet alleen de voor de hand liggende zaken als de hoeveelheid omgevingsgeluid of afleiding, invloed heeft op een gesprek maar ook bijvoorbeeld de hoeveelheid licht. Als je er met een verandering aan de context ervoor kan zorgen dat de gespreksdeelnemers beter naar elkaar luisteren, dan zou dit ook goed te passen zijn op een deliberatief project of bij een socratisch gesprek. Het kan ook interessant zijn om te kijken of je de context kan aanpassen op basis van het soort gesprek, een gesprek over de plaatsing van windmolens in de gemeente is gebaat bij een andere context dan een gesprek over verbeteringen in de wijk.

Onzicht
(Thomas, z.d.)

Onzicht
(Perception Design
Studio, z.d.)

Jonas Staal

Jonas Staal is een kunstenaar wiens werk een relatie heeft met kunst, propaganda en democratie. Hij heeft verschillende exposities ontworpen die in verschillende internationale musea zijn geëxposeerd. Ook heeft hij verschillende artikelen gepubliceerd en organiseerde hij verschillende campagnes en bijeenkomsten. (Studio Jonas Staal, z.d.)

Staal heeft verschillende *New World Summits* georganiseerd. De eerste organiseerde hij in 2012 in Berlijn. Op deze summit wordt er een parlement gecreëerd voor en met staatloze staten, autonome groepen en politieke organisaties die als terroristisch worden bestempeld. Bij de summit waren vertegenwoordigers van deze organisaties aanwezig en spraken ze over hun geschiedenis en hun politieke doelen, maar ze spraken ook over hoe ze in een democratie beperkt worden, door als terroristische organisatie te worden bestempeld. Tijdens de tweede dag van de summit dachten ze na over mogelijke politieke hervormingen, maar werden ze ook door het publiek bevroegd op hun politieke idealen en de gevolgen daarvan. Dit alles vond plaats in een cirkelvormige ruimte, waar de sprekers en het publiek door elkaar zaten. De vlaggen van de organisaties werden rondom deze cirkelvormige ruimte geplaatst, gesorteerd op kleur. (Studio Jonas Staal, 2012)

In een artikel in de NRC stelt Staal dat kunst zich moet durven inzetten voor een ideologisch project omdat het alleen dan van maatschappelijke betekenis kan zijn. Een ideologische beweging die zich inzet om democratie voor iedereen weer toegankelijk te maken, is zo'n project waar kunst een belangrijke rol kan spelen. (Staal, 2012)

Staal wil als kunstenaar een publieke ruimte creëren, die volledig inclusief is, waar iedereen wordt gehoord. Hij wil geen kunst maken binnen de democratie, hij wil juist zelf de democratie mede vormgeven. (Staal, 2012)

Het project *New World Summit*, is een mooi voorbeeld van hoe je als kunstenaar of ontwerper kan helpen om de democratie te helpen vormgeven. Door sprekers van staatloze staten, autonome groepen en politieke organisaties die bestempeld worden als terroristisch uit te nodigen, worden ook de minderheden gehoord. De opbouw van de tweedaagse summit is goed. Op de eerste dag maak je kennis met de verschillende groepen en de problemen waar ze tegenaan lopen, op de tweede dag worden hier oplossingen voor bedacht. Door op deze tweede dag de organisaties te laten bevragen door het publiek, zorg je ervoor dat deze organisaties ook kritisch naar zichzelf blijven kijken. Deze zelfreflectie en het contact met het publiek zorgt ervoor dat er een gevoel van gelijkwaardigheid kan ontstaan. Het ontwerp van de ruimte speelt daar ook in mee. Door de cirkelvormige ruimte en door de vlaggen op kleur te sorteren, in plaats van op basis van inhoudelijkheid zoals geografie, wordt er laten zien dat iedereen gelijk is.

New World Summit
(Studio Jonas Staal,
2012)

Conclusie

Deze verschillende projecten laten zien dat er meerdere mogelijkheden zijn om als ontwerper de kloof te verkleinen of om een gesprek te ontwerpen. Alleen de Spieker-iek was specifiek gericht op de gemeenteraad, maar deze maakte niet gebruik van een gesprek tussen raadslid en burger. De andere voorbeelden maakten wel gebruik van het gesprek, maar richtten zich dan weer niet specifiek op de gemeenteraad. Het project van Staal komt nog het dichtst in de buurt van een mogelijke manier om de kloof te verkleinen.

Eindconclusie

In deze scriptie zijn er verschillende dingen onderzocht om te kijken op welke manier een gesprek ervoor kan zorgen dat de kloof tussen de gemeenteraad en de burger verkleind wordt. Zoals al eerder vermeld in de conclusie in het hoofdstuk over Socrates, kan deliberatie ervoor zorgen dat de kloof tussen de gemeenteraad en burger kleiner wordt, een socratische houding kan helpen om een deliberatief project goed te laten verlopen. In deze conclusie wordt dit meer toegelicht.

Deliberatie in combinatie met een socratisch gesprek

Een deliberatief project en een socratisch gesprek lijken in sommige opzichten redelijk op elkaar. Bij beiden gaat het om een het voeren van een gesprek in een kleine groep, met gespreksleiders en volgens een algemene structuur. Waar ze in verschillen is dat er bij deliberatie kennis wordt vergaard en er vervolgens rationele argumenten genoemd worden in het algemeen belang om uiteindelijk consensus te bereiken. Terwijl deze consensus bij een socratisch gesprek niet bereikt hoeft te worden, ook wordt het onderwerp op basis van persoonlijke ervaringen verkend en niet op basis van kennis. Een socratisch gesprek is in dit opzicht toegankelijker, maar is niet geschikt om besluiten mee te maken. Een socratisch gesprek kan een start zijn van een deliberatief project. Door eerst op basis van persoonlijke ervaringen te spreken over een bepaald onderwerp, ontdek je dat er verschillende perspectieven zijn en besef je dat je minder weet dan je van tevoren dacht. Dit kan ervoor zorgen dat je er meer voor open staat om te luisteren naar andere perspectieven tijdens het deliberatieve project, maar ook dat je meer vragen durft te stellen omdat je de moed en nieuwsgierigheid hebt die voor een socratische houding belangrijk zijn.

Als we als samenleving de kloof echt willen verkleinen, dan moeten we meer naar een deliberatieve democratie bewegen. Want waarom een keer in de vier jaar stemmen voor een gekozen raad, als deliberatie ervoor zorgt dat burgers meer betrokken zijn en beter geïnformeerd en beslissingen meer draagvlak hebben?

Beeldend Eindwerk

Aan de hand van deze scriptie ga ik aan de slag met mijn Beeldend Eindwerk. Uit de conclusie blijkt dat deliberatie de kloof kan verkleinen en dat een socratisch gesprek en een socratische houding deze deliberatie kunnen versterken.

Een goed deliberatief project organiseren kost veel tijd en moeite, zeker als je ook wilt dat de besluiten die daar genomen worden ook daadwerkelijk geïmplementeerd worden, zoals bijvoorbeeld bij een Burgerraad. De organisatie van zo'n project is dan ook geen taak voor alleen de grafisch ontwerper, dit moet in samenwerking gebeuren met verschillende organisaties en disciplines. Als ontwerper kan je bijvoorbeeld meedenken hoe zo'n project beter georganiseerd, gecommuniceerd en gevisualiseerd kan worden. Je kan kijken hoe de informatie die tijdens zo'n project aan de deelnemers wordt voorgelegd, zo duidelijk mogelijk weergegeven kan worden. Of je kan iets ontwerpen waardoor meer mensen op de hoogte zijn van het deliberatieve project.

Voor mijn Beeldend Eindwerk wil ik een blauwdruk ontwerpen voor een deliberatief project waarbij ook het socratische gesprek wordt betrokken en wat door verschillende gemeentes en voor verschillende onderwerpen te gebruiken is.

Literatuurlijst

Afdeling Buitengewone Zaken. (z.d.). <i>Inclusieve samenleving: De toekomst van de Gouden Koets? Een kwalitatief onderzoek langs alle provincien</i> . Geraadpleegd op 8 maart 2022, van https://afdelingbuitengewonezaken.nl/project/kwalitatief-onderzoek-gouden-koets?_locale=nl	Flos, B. J., Snijder, E., De Jager – De Lange, A., Van den Berg, S., Van der Heide, K., Van Breemen, M., & Te Brake, I. (2021b). <i>Nationaal Raadsledenonderzoek 2021</i> . Daadkracht. Geraadpleegd van https://www.daadkracht.nl/wp-content/uploads/2021/11/NRO-2021-onderzoeksrapport.pdf	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (2019, 4 maart). <i>Raadslid en minderjarig, hoe zit dat?</i> Geraadpleegd op 17 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/actueel/nieuws/raadslid-en-minderjarig-hoe-zit-dat	Parlement.com. (z.d.-b). <i>Provincie</i> . Geraadpleegd op 8 februari 2022, van https://www.parlement.com/id/vimplhqsikys/provincie
Allers, M., De Natris, J., & Rienks, H. (2020). <i>Bestrafen kiezers partijen die bestuursverantwoordelijkheid nemen?</i> (20–03). COELO. Geraadpleegd van https://www.coelo.nl/images/rapporten/Bestrafen_kiezers_partijen_die_bestuursverantwoordelijkheid_nemen_eindrapportage.pdf	Gemeente Zwolle. (2022, 17 maart). <i>Uitslagen verkiezingen Gemeente Zwolle</i> . Geraadpleegd op 17 maart 2022, van https://www.zwolle.nl/bestuur/verkiezingen/uitslagen	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (z.d.-a). <i>Griffier</i> . Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/wat-doet-de-gemeenteraad/griffier	Perception Design Studio. (z.d.-a). <i>Perception Design Studio</i> . Geraadpleegd op 8 maart 2022, van https://perceptiondesign.studio/about
Caluwaerts, D. (2011 november). Van stemmen naar praten: het ideaal van de deliberatieve democratie. <i>Samenleving & Politiek</i> , 18(9). Geraadpleegd van https://www.sampol.be	Gradus, R., Budding, T., & Dijkgraaf, E. (2021). Lokale democratie: opkomst lokale partijen en politieke fragmentatie. <i>Bestuurswetenschappen</i> , 75(3), 5–17. https://doi.org/10.5553/bw/016571942021075003002	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (z.d.-b). <i>Hoe word ik raadslid?</i> Geraadpleegd op 17 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/hoe-word-ik-raadslid	Perception Design Studio. (z.d.-b). <i>Perception Design Studio</i> . Geraadpleegd op 19 maart 2022, van https://perceptiondesign.studio/projects
Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021a, 2 maart). <i>Kiesgerechtigden 2021</i> . Geraadpleegd op 25 februari 2022, van https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/09/kiesgerechtigden-2021	Harteveld, E. (2021, 21 januari). <i>Polarisatie in Nederland: hoe verdeeld zijn we?</i> Geraadpleegd op 7 maart 2022, van https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragswetenschappen/nieuws/2021/01/verkiezingen-polarisatie-in-nederland.html?cb	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (z.d.-c). <i>Raadsvergadering</i> . Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/wat-doet-de-gemeenteraad/raadsvergadering	ProDemos. (2020a, 4 mei). <i>Wat is een democratie?</i> Geraadpleegd op 8 februari 2022, van https://prodemos.nl/kennis-en-debat/publicaties/informatie-over-politiek/wat-is-een-democratie/
Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021b, 29 december). <i>345 gemeenten</i> op 1 januari 2022. Geraadpleegd op 8 februari 2022, van https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/52/345-gemeenten-op-1-januari-2022	Jansen, G., & Denters, B. (2018). <i>Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018</i> . Den Haag: MinBZK. Geraadpleegd van https://www.dpes.nl/wp-content/uploads/2021/11/lokaal-kiezersonderzoek-2018-democratie-dichterbij.pdf	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (z.d.-d). <i>Wat doet de gemeenteraad?</i> Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/wat-doet-de-gemeenteraad	ProDemos. (2020b, 12 augustus). <i>De organisatie</i> . Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://prodemos.nl/kennis-en-debat/publicaties/informatie-over-politiek/de-gemeente/de-organisatie/
De Nederlandse Grondwet. (2018). <i>Artikel 124: Autonomie; medebewind</i> . Geraadpleegd op 8 februari 2022, van https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vkugbqvdytju/artikel_124_autonomie_medebewind	Kiesraad. (z.d.). <i>Kiesraad – Verkiezingsuitslagen</i> . Geraadpleegd op 17 februari 2022, van https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/index/1?s=Gemeenteraad	Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. (z.d.-e). <i>Wat krijgt een raadslid?</i> Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/wat-krijgt-een-raadslid	ProDemos. (2020c, 12 augustus). <i>Wat doet de gemeente?</i> Geraadpleegd op 9 februari 2022, van https://prodemos.nl/kennis-en-debat/publicaties/informatie-over-politiek/de-gemeente/wat-doet-de-gemeente/
De Volkskrant. (2020). <i>Kunnen we het gesprek weer op gang brengen?</i> Geraadpleegd op 7 maart 2022, van https://www.volkskrant.nl/kijkverder/d/kunnen-we-het-gesprek-weer-op-gang-brengen%7Ev396764/	Kraak, H. (2022, 4 januari). Protesten zijn vaker verboden of spontaan. Daardoor is er eerder strijd met de politie – en ontstaat een spiraal van verontwaardiging. <i>de Volkskrant</i> . Geraadpleegd van https://www.volkskrant.nl	NOS. (2022, 23 februari). <i>Gemeenteraden vaak wit en mannelijk, "druk om te veranderen mist in lokale politiek"</i> . Geraadpleegd op 7 maart 2022, van https://nos.nl/index.php/artikel/2418535-gemeenteraden-vaak-wit-en-mannelijk-druk-om-te-veranderen-mist-in-lokale-politiek	Simman, J. (2019, 15 augustus). <i>Improving Social Cohesion, One Discussion at a Time</i> . Geraadpleegd op 7 maart 2022, van https://www.zeit.de/wissen/2019-08/armin-falk-germany-talks-behaviour-research-english/komplettansicht
DNPP. (2022, 24 februari). Persbericht ledentallen Nederlandse politieke partijen per 1 januari 2022 [Persbericht]. Geraadpleegd van https://dnpprepo.ub.rug.nl/87001/	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2019, 16 augustus). <i>Decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten</i> . Geraadpleegd op 21 februari 2022, van https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten	Otjes, S., De Natris, J., & Allers, M. (2021). <i>De duur van formaties en de lengte van collegeakkoorden</i> . Rijksuniversiteit Groningen. Geraadpleegd van https://www.coelo.nl/images/rapporten/De_duur_van_formaties_en_de_lengte_van_college-akkoorden_definitief.pdf	Stichting G1000.nu. (2021, 17 september). <i>Projecten</i> . Geraadpleegd op 22 februari 2022, van https://g1000.nu/projecten/
Flos, B. J., Snijder, E., De Jager – De Lange, A., Van den Berg, S., Van der Heide, K., Van Breemen, M., & Te Brake, I. (2021a). <i>Bijlage Nationaal Raadsledenonderzoek 2021</i> . Daadkracht. Geraadpleegd van https://www.daadkracht.nl/wp-content/uploads/2021/11/NRO-2021-Bijlagen.pdf	Murphy, K. (2020). <i>Je luistert niet: wat je niet hoort maar wel wilt weten</i> (3de editie). Amsterdam, Nederland: Nijgh & van Ditmar.	Parlement.com. (2022). <i>Kabinetsformatie 2021–2022</i> . Geraadpleegd op 17 februari 2022, van https://www.parlement.com/id/vlgudau133wd/kabinetsformatie_2021_2022	Stichting G1000.nu. (2022a, 21 januari). <i>Over G1000</i> . Geraadpleegd op 22 februari 2022, van https://g1000.nu/over-g1000-2/
	My Country Talks. (z.d.). <i>Impact</i> . Geraadpleegd op 7 maart 2022, van https://www.mycountrytalks.org/events/impact	Parlement.com. (z.d.-a). <i>Opkomstplicht</i> . Geraadpleegd op 17 februari 2022, van https://www.parlement.com/id/vhnnmt-7mrw00/opkomstplicht	Stichting G1000.nu. (2022b, 10 februari). <i>G1000 Burgerberaad Burgerforum en dialoog participatie</i> . Geraadpleegd op 22 februari 2022, van https://g1000.nu/g1000burgerberaad/

Studio Jonas Staal. (2012). *Jonas Staal. | New World Summit—Berlin*. Geraadpleegd op 20 maart 2022, van <http://www.jonasstaal.nl/projects/new-world-summit-berlin/>

Studio Jonas Staal. (z.d.). *Jonas Staal. | About and contact*. Geraadpleegd op 20 maart 2022, van <http://www.jonasstaal.nl/about/>

Van Meteren, W. (2022, 5 februari). *Helende eik is geheim wapen van Drentse Aa en Hunze. ‘We zijn langs het randje van een volksopstand gegaan’*. Geraadpleegd op 25 februari 2022, van <https://www.trouw.nl/binnenland/helende-eik-is-geheim-wapen-van-drentse-aa-en-hunze-we-zijn-langs-het-randje-van-een-volksopstand-gegaan~bad40e55b/>

Van Reybrouck, D. (2013). *Tegen verkiezingen* (19de editie). Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij.

Von Piekartz, H. (2022, 19 januari). Half jaar cel voor man die Kaag bij voordeur bedreigde met fakkel. *de Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl>

Wiss, E. (2020). *Socrates op sneakers* (11de editie). Amsterdam, Nederland: Ambo/Anthos B.V.

Afbeeldingen

Afdeling Buitengewone Zaken. (z.d.). *De toekomst van de Gouden Koets* [Foto]. Geraadpleegd van https://afdeling-buitengewonezaken.nl/project/kwalitatief-onderzoek-gouden-koets?_locale=nl

G1000. (2017). *G1000 Enschede* [foto]. Geraadpleegd van <https://g1000.nu/project/g1000enschede/>

Gemeente Aa en Hunze. (2022). *Zo stond de Spiekeriek er gisteren nog bij in Gasselternijveen* [foto]. Geraadpleegd van <https://dvh.nl/drenthe/Carnavalsstunt-of-protestactie-De-loodzware-Spiekeriek-verdween-spoorloos-uit-Gasselternijveen-en-werd-even-later-gevonden-in-Gasselte-Met-een-briefje-Gasselte-niet-vergeten-27498560.html>

My Country Talks. (z.d.). *My Country Talks* [Logo]. Geraadpleegd van <https://www.mycountrytalks.org/>

Perception Design Studio. (z.d.). *Onzicht* [foto]. Geraadpleegd van <https://perceptiondesign.studio/projects>

Studio Jonas Staal. (2012). *New World Summit Berlin* [Foto]. Geraadpleegd van <http://www.jonasstaal.nl/projects/new-world-summit-berlin/>

Thomas, J. F. (z.d.). *Onzicht* [foto]. Geraadpleegd van http://www.julienfthomas.com/media/pages/portfolio/51e9c865f3-1638732257/jt_portfolio2014-2021.pdf

Tonjes, P., & Lazet, R. (2019). *G1000 Voedsel* [foto]. Geraadpleegd van <https://publicaties.brabant.nl/voedsel1000/voedsel1000/>

Bijlage

In deze bijlage zijn transcripten van de afgenomen interviews te vinden en mailcontacten met raadsleden.

Inhoudsopgave

Raadslid Wietse de Boer, ChristenUnie	70
Raadslid Mark Oldengarm, D66	72
Kandidaat raadslid Niek Loman-Kools, Swollwacht	75
Raadslid Simone Boshove, GroenLinks	82
Karel van Haaften, organisator socratisch café Zwolle	88

Wietse de Boer

Raadslid in de gemeenteraad van Zwolle voor de ChristenUnie

Mailcontact 8 maart 2022

Wat is uw rol in de gemeenteraad?

Ik ben raadslid, sinds 2014 en sta opnieuw kandidaat voor de volgende periode

Hoe bent u in de gemeenteraad terechtgekomen?

Ik kende Gerdien Rots, ik ben eens wezen kof-fiedrinken toen zij net in de gemeenteraad zat. Daarvoor had ik op het landelijk bureau gewerkt van (voorloper van) ChristenUnie

Hoe communiceert u op dit moment met uw achterban?

Op diverse manieren. Via social media (door zelf te zenden maar reageer ook regelmatig op wat mensen posten) of door op bezoek te gaan. Vaak komt bezoek ook voort uit contact wat is ontstaan op social media

Hoe weet u wat er speelt in de gemeente?

Door lezen van krant, social media, bezoeken in de stad. Als fractie organiseren we normaliter ook een paar keer per jaar een thema vergadering over een onderwerp waar we sprekers voor uitnodigen. Ook hebben we veel mensen in onze steunfractie die input geven.

In hoeverre vindt u dat inwoners betrokken zijn met wat de gemeenteraad doet?

De meeste Zwollenaren hebben denk ik geen idee wat de gemeenteraad doet. Over het algemeen is dat niet erg (vooral als dat gebeurt vanuit vertrouwen dat degene die zij gekozen hebben goed opkomt voor ook hun belang) maar als het betekent dat ze daardoor niet weten wanneer zij mee zouden willen/kunnen praten is dat wel een probleem.

Wat zijn dingen die u graag verbeterd ziet in de communicatie tussen de gemeenteraadsleden en de inwoners van die gemeente?

Communicatie moet eenvoudiger (gelukkig hebben we een versimpelteam, waar ik toevallig initiatiefnemer van ben) en transparanter (weten wanneer je invloed kunt uitoefenen).

Hoeveel tijd besteed u gemiddeld aan volksvertegenwoordigende taken, vindt u dit te veel of te weinig tijd?

Gemiddeld 15 a 20 uur per week

Zijn er dingen die u graag anders ziet als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad?

Ja, sommige instrumenten werken wat te formeel en omslachtig.

Het zou ook helpen als we manieren bedenken waarop gemeenteraad (voor sommige grote onderwerpen) meer tijd heeft om gesprek met de stad te voeren (om input op te halen) en achteraf verantwoording aflegt over een gemaakte keuze

Hoeveel tijd besteed u gemiddeld aan persoonlijk contact met burgers vindt u dit te veel of te weinig tijd?

Paar uur per maand. Ik probeer voor een debat altijd met 1 of meer inwoners te spreken

Hoe ziet dit persoonlijke contact eruit?

Appen, bellen, mailen, wandelen

Heeft u het idee dat u genoeg handvatten heeft, om een goed gesprek met inwoners te voeren, zo nee wat mist u?

Ja

Zou u dingen aan dit persoonlijke contact willen veranderen, zo ja, wat zou u willen veranderen en waarom? Of zo nee, waarom niet?

Ik zou makkelijker met sommige groepen in contact willen komen die nu niet weten dat ik ook hun volksvertegenwoorder wil zijn

Welke mogelijkheden tot burgerparticipatie zijn er, vindt u dat dit voldoende of juist te weinig mogelijkheden zijn?

Bijv via het burgerpanel of bij de omgevingsvisie. En bij andere onderwerpen waar inwoners een zienswijze kunnen indienen.

Zou u dingen aan de burgerparticipatie willen veranderen, zo ja, wat zou u willen veranderen en waarom? Of zo nee, waarom niet?

Participatieproces wordt momenteel verbeterd. Zie verbeteragenda

<https://ibabsonline.eu/Agenda.aspx?site=zwolle&agendaid=c09745e4-0243-4f13-8fdd-beea-b8a56dbd&FoundIDs=&year=2021> (Agendapunt 10)

Als u één ding mocht bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad aan te passen, wat zou dat dan zijn? Dit mag een realistisch, maar ook een meer onrealistisch voorbeeld zijn.

Een middag vrij kunnen plannen om beschikbaar/bereikbaar te zijn (of op vaste plek of onderweg naar mensen toe) wat elke Zwollenaar ook weet en dus of langskomt op stadhuis of op plek zijn/haar wijk

Mark Oldengarm

Raadslid in de gemeenteraad van Zwolle voor D66

Mailcontact 9 maart 2022

Wat is uw rol in de gemeenteraad?

Ik ben twee periodes raadslid. In het begin was het nog zoeken, omdat ik toen nog niet precies wist hoe de mores was en hoe onderlinge relaties waren. Al vrij snel speelde ik een verbindende rol omdat ik actief raadsleden van andere fracties opzocht rondom een onderwerp. Inmiddels is dat mijn modus, makkelijk benaderbaar, constructief en altijd bereid tot een zoektocht naar wat goed is om te doen (waarbij ik de fractiestandpunten wel bewaak).

Hoe bent u in de gemeenteraad terechtgekomen?

Politiek interesseerde me al sinds mijn puberjaren. Via een concrete betrokkenheid vanuit mijn toenmalige werk ging ik inspreken in de gemeenteraad van Zwolle. Het contact dat ik daar had met D66 mondde snel uit in een lidmaatschap, ik stemde sowieso al jaren op de partij. En als ik ergens lid van wordt, dan wil ik ook actief bijdragen. Ik kwam in het bestuur terecht en vanuit daar heb ik me uiteindelijk kandidaat gesteld in 2014 en werd verkozen.

Hoe communiceert u op dit moment met uw achterban?

Dat verschilt. Binnen de partij is dat heel rechtstreeks via mail of app. Waar nodig een gesprek met een kop koffie om wat langer van gedachten te kunnen wisselen. In mijn buurt of kennissen- en vriendenkring draag ik gewoon vaak en veel uit wat ik doen en wat actueel is. Daar komen verrassend veel reacties uit omdat mensen weer doorvertellen aan derden wat er speelt en die benaderen mij dan weer. Op dossiers probeer ik zo veel mogelijk belanghebbenden te spreken, het verschilt wel per onderwerp in hoe goed dat lukt.

Hoe weet u wat er speelt in de gemeente?

Daar zijn meerdere kanalen voor. Dat zijn mijn eigen contacten die doorspelen wat ze bezig houdt of welke ontwikkelingen zich in hun omgeving voordoen. Een klein deel komt uit lokale media; mensen die iets willen of ergens tegenaan lopen

zoeken publiciteit. Natuurlijk zijn er simpelweg de stukken voor de gemeenteraad, die neem ik door en waar nodig zoek ik weer mensen op die me daarbij van achtergrond voorzien. En natuurlijk zijn er de sociale media, die scan ik regelmatig op mensen die iets naar voren brengen over wat ze bezig houdt in Zwolle.

In hoeverre vindt u dat inwoners betrokken zijn met wat de gemeenteraad doet?

De meeste inwoners zijn niet zo betrokken bij wat de gemeenteraad doet, veel vaker wel bij wat ze in hun omgeving direct raakt. Wat ik belangrijk vind – maar wat ook lastig is – is de link leggen tussen wat mensen bezighoudt en de plek waar beleid en besluiten worden genomen; de politiek. Op dit moment mag dat nog wel een stap beter.

Wat zijn dingen die u graag verbeterd ziet in de communicatie tussen de gemeenteraadsleden en de inwoners van die gemeente?

Over de manier van communicatie op zich valt al veel te zeggen; bijvoorbeeld begrijpelijke taal gebruiken. Maar wat ik vooral belangrijk vind is dat inwoners op de juiste momenten betrokken of geïnformeerd worden. Mensen hebben toch vaak het gevoel dat veel zaken eigenlijk al besloten zijn voordat zij hun stem kunnen laten horen. Communicatie gaat dus ook over timing.

Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld aan volksvertegenwoordigende taken, vindt u dit te veel of te weinig tijd?

Gemiddeld genomen besteed ik tussen 10-25 uur per week aan raadswerk. De ondergrens wordt bepaald door standaardzaken als de raadsvergadering, fractie en stukken lezen; zo'n 7-8 uur. Wat daar bij komt valt gemakshalve te scharen onder volksvertegenwoordigende zaken. Dat loopt per week behoorlijk uiteen en hangt vaak af van actuele onderwerpen. Als basis dus een paar uur per week, wat op kan lopen tot een dag of meer.

Zijn er dingen die u graag anders ziet als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad?

Ja, meer concrete invloed van inwoners op besluiten. We hebben als fractie in de laatste vergadering van deze periode een initiatiefvoorstel (met GroenLinks) er door gekregen waarin staat dat Zwolle digitale democratie en een burgerberaad gaat invoeren. Deze instrumenten leggen delen van de beraadslaging of besluiten in handen van een groep (representatieve) inwoners. Zeggenschap is dus belangrijk wat mij betreft. Dat geldt ook voor grote ruimtelijke onderwerpen, participatie is een verplicht onderwerp vanuit de Omgevingswet, maar hoe je dat invult kan wel verschillen. Wat mij betreft worden mensen wie het (in)direct raakt al in een heel vroeg stadium betrokken bij ontwikkelingen. Daar moeten dan heel goede afspraken over gemaakt worden, zodat ze niet in een later stadium alsnog teleurgesteld worden over wat er met hun inbreng gebeurt.

Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld aan persoonlijk contact met burgers vindt u dit te veel of te weinig tijd?

Dat wisselt van een paar uur per week tot een dag of meer. Gezien de tijd die je hebt denk ik dat dit wel ok is.

Hoe ziet dit persoonlijke contact eruit?

Dat kan mailcontact, telefonisch contact of een afspraak zijn. Dat laatste komt vaak voor op een specifieke locatie om te kunnen zien wat er precies speelt rond een onderwerp (zorginstelling, ontwikkellocatie, verkeerssituatie bijv.)

Heeft u het idee dat u genoeg handvatten heeft, om een goed gesprek met inwoners te voeren, zo nee wat mist u?

Ja, meestal wel. Vooral ook ingegeven door mijn ervaring inmiddels. Er is echter geen handleiding voor. Of dat ook echt nodig is betwijfel ik, je zult het als persoon ook gewoon moeten leren wat het betekent om met belanghebbenden een gesprek

te voeren. Het is namelijk veelal je eigen insteek die bepaalt hoe een gesprek verloopt en wat er daarna nog gebeurt.

Zou u dingen aan dit persoonlijke contact willen veranderen, zo ja, wat zou u willen veranderen en waarom? Of zo nee, waarom niet?

Ik zou het zelf wel interessant vinden om niet veelal afzonderlijk met verschillende belangen te spreken, maar ze juist samen in een gesprek te hebben. Dan heb je zowel de toehoordersrol, vertegenwoordigende rol als misschien een beetje mediatorrol.

Welke mogelijkheden tot burgerparticipatie zijn er, vindt u dat dit voldoende of juist te weinig mogelijkheden zijn?

In theorie is er voldoende, in de praktijk ervaren veel mensen toch een te hoge drempel. Inwoners (en organisaties) kunnen te allen tijde inspreken in de raad. Dan heb je 5 minuten spreektijd om je onderwerp toe te lichten. Je staat dan wel ineens in een officiële setting tegenover 39 mensen en publiek je verhaal te doen. Dat durft niet iedereen zomaar. Verder zijn raadsleden persoonlijk benaderbaar (gegevens online te vinden), maar ook dat vinden mensen soms toch nog spannend om te doen. Er zijn diverse werkgroepen, participatietrajecten etc., maar daar merk ik toch dat de meest mondige mensen het vaakst aan bod komen. Een andere opzet van raadsvergaderingen (met meer concrete ruimte voor interactie met inwoners) of vormen van directe inspraak via burgerberaad of wijkbudgetten bijvoorbeeld zijn goede toevoegingen wat mij betreft.

Zou u dingen aan de burgerparticipatie willen veranderen, zo ja, wat zou u willen veranderen en waarom? Of zo nee, waarom niet?

Zie ook hierboven. Er zijn legio vormen denkbaar, Zwolle is nog redelijk traditioneel daarin. Ander ding is nog dat de politiek veel meer naar buiten kan treden rond formele zaken, niet alleen als individuele raadsleden vanuit een partij maar als vertegen-

Niek Loman-Kools

Kandidaat-raadslid voor de gemeenteraad van Zwolle voor Swollwacht

Transcript interview, 10 maart, Stadkamer Zwolle

woordiger van het stadsbestuur. Daarmee maak je zichtbaar wat je rol en taak is in plaats van een partijbelang uit te dragen.

Als u één ding mocht bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad aan te passen, wat zou dat dan zijn? Dit mag een realistisch, maar ook een meer onrealistisch voorbeeld zijn.

Burgerberaad. Is weliswaar eerste stap al in gezet, maar de uitwerking is echt nog heel belangrijk.

Zijn er nog dingen die ik niet heb gevraagd, maar die volgens u wel heel belangrijk zijn als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad?
Ongetwijfeld. Maar momenteel schiet me dat niet te binnen. Mocht je willen dan drinken we daar een kop koffie over.

Wat is je rol in Swollwacht?

Ik ben sinds een halfjaar lid van Swollwacht en wat mijn functie nu is, ik ben aspirant raadslid, ik sta op nummer 6. En we dragen eigenlijk allemaal dezelfde functie, namelijk om de partij op een zo goed mogelijke manier neer te zetten en niet alleen dat, maar ook zorgen dat het van binnenuit ook sterk is. Er zijn natuurlijk een heleboel actiepunten en we zitten nu in de coalitie, maar er zijn wel dingen die we willen aanpakken en onder de aandacht willen brengen, waar we echt voor willen strijden. En wat mijn rol is, toch een beetje digitalisering van Swollwacht. Swollwacht mag in mijn optiek wel iets uitdagender. Chanel, zij staat op nummer vijf en wij zijn nieuw en wij zijn soms een beetje van die ongeleide projectielen, vorige week hebben wij bijvoorbeeld condooms uitgedeeld in de Voorstraat. We houden een beetje van actie, we willen de politiek weer uitdagend en spannend maken. Daar ben ik wel een beetje mee bezig, maar nu is het zo druk met de verkiezingen natuurlijk, dus mijn rol nu is, om naar debatten te gaan en om interviews te doen, eigenlijk ondersteunen waar je kan. Je collega's ondersteunen bij debatten, werkbezoek doen. En ondertussen natuurlijk ook nog eten en slapen. Ik heb gelukkig wat uurtjes op kunnen nemen bij mijn werk, want het is eigenlijk niet te doen om dat nu te combineren.

Hoe ben je op de lijst van Swollwacht terechtgekomen?

Ik ben na enkele gesprekken met Silvia, onze lijststrekker, en met het partijbestuur, en je leest je natuurlijk eerst in, ik kom vanuit de VVD, maar ja, VVD is landelijk en dan heb je wellicht dubbele agenda's, dus ik dacht ik ga een keer bij Swollwacht kijken. Het matchede heel erg, en natuurlijk ook het partijprogramma gaan lezen en toen heb ik Silvia een bericht gestuurd, want die kende ik al een beetje, en gevraagd of Swollwacht zin had in nieuwe aanwas, staan jullie open voor nieuwe mensen want volgens mij matchen we wel. En daar reageerde ze heel enthousiast op en na hele goede

en stevige gesprekken heb ik gezegd dat ik mij heel graag verkiesbaar zou willen stellen, maar dan wel op een verkiesbare plek. En niet dat ik op nummer 34 wordt gezet, als ik iets doe dan wil ik ook echt iets doen en iets bijdragen en zo ben ik op nummer 6 beland. Chanel de Haan staat op nummer 5 en dat is marketingtechnisch natuurlijk fantastisch, Chanel, nummer 5.

(ik vertel ook even kort wie ik ben en wat ik wellicht wil doen voor mijn Beeldend Eindwerk) Ik zit nu te denken aan een soort mobiele installatie, waarmee raadsleden heel makkelijk de straat op kunnen en het gesprek aan kunnen gaan met inwoners, dat het bijvoorbeeld op thema aanpasbaar is.

Een soort mobiele kiosk, ik noem even wat. Ja zoiets, daar zit ik nu aan te denken, maar het kan ook nog iets totaal anders worden. Maar daar heb je wel een punt ook bijvoorbeeld met duurzaamheid, als je bijvoorbeeld ook ziet bij debatten hoeveel flyers en papier er gebruikt wordt en al die verkiezingsposters, dan denk ik ja, leuk met dat landelijke budget, maar ik vind dat zo'n geldverspilling.
Ja er staat niet echt informatie op.
Nee inderdaad. Als jij iets kan verzinnen waardoor partijen een mobiele kiosk, zo noem ik het even, die ook zeker draagbaar is, bijvoorbeeld in de trein bij wijze van spreken, die je kan voorzien van informatie dan zou dat heel veel schelen.

Hoe communiceer je op dit moment met je achterban?

Dat is tweedelig, dat is fysiek. Onze achterban is een hele loyale, trouwe achterban en wij zijn echt van mening, we zijn een lokale partij, we moeten de fysieke verbinding aangaan in de wijken en dat willen we nog meer gaan doen, dus echt fysiek met mensen praten. Verder communiceren we ook digitaal, via sociale media en dergelijke. En je hebt natuurlijk een partij als de ChristenUnie, die hebben een stabiele achterban, dat komt vanuit een bepaald

geloof. Wij zijn een lokale partij en wij moeten dus elke keer de nieuwe generatie proberen aan te spreken wie wij zijn. En daar ben je soms aan het kijken, van hoe doe je dat, met nieuwsbrieven of doe je dat met fysieke brieven, doe je dat met werk-bezoeken, doe je dat met sociale media. Laten we heel eerlijk zijn, sociale media is gewoon het ding, en ik ben zevenendertig, soms denk ik, die sociale media gaan mij veel te snel. Ik moet bijvoorbeeld niet op Twitter gaan zitten, want dan zit ik daar de hele dag op. Het is kijken hoe je de meeste mensen kan bereiken. Ik geloof nog steeds in het gesprek aan gaan fysiek.

Hoe weten jullie als Swollwacht wat er speelt in de gemeente?

Je hebt natuurlijk verschillende wethouders, en de gemeenteraad en die wonen allemaal in Zwolle, dat is ook het voordeel. Je hebt je ogen en oren altijd open, je hebt burens, familie, vrienden, je hebt eventueel kinderen die op een sportclub zitten, je zit bij een vereniging, dus je hoort en ziet heel veel. Ik denk dat dat ook wel de kracht is van een raadslid, je ogen en oren open te houden. En kijk je hoort heel veel, ik hoor nu bijvoorbeeld heel veel, maar luister ik ook echt, en dat is echt een groot verschil. Er zijn natuurlijk ook wel brieven die geschreven worden en je wordt ook wel aangesproken op bepaalde thema's, van waarom hebben jullie dat nou zo gedaan? En ik ben nu natuurlijk aspirant raadslid, maar ik weet wel een beetje hoe dat gaat en dat zal af en toe best lastig en confronterend zijn. Want mensen, als ze jou zien, dan zien ze de gemeente. Dus ja, via connecties, maar ook gewoon in je eigen omgeving en via mails die binnenkomen. En als je kijkt naar landelijke politiek, dan kan je dat soms ook wel spiegelen aan Zwolle zelf, de woningmarkt bijvoorbeeld. Maar het belangrijkste is luisteren.

Dat is wel interessant, want ik begon mijn onderzoek met dat mensen beter moeten luisteren. Ik zeg altijd, horen is een ding, luisteren is een ander

ding. Mensen praten ook heel veel, maar wat zeg je eigenlijk, dat vind ik heel belangrijk. Sommige mensen praten maar om het praten, maar wat zeg je eigenlijk. Horen en luisteren is echt een verschil.

In het verkiezingsprogramma van Swollwacht gaat het over het toevoegen van een participatieparaaf bij relevante voorstellen, wat bedoelen jullie hier precies mee?

Te vaak en te veel worden plannen, bijvoorbeeld nieuwbouwplannen, aangenomen zonder beraad aan de bewoners. Wij zijn raadsleden, wij zijn democratisch gekozen, maar wij werken voor de burger, wij staan in dienst van de Zwollenaren. Dat klinkt heel nederig en dat is het ook. Wij vinden dat wij meer moeten luisteren naar de bewoners en niet alleen maar informatie delen. Wij willen, heel simpel, als er een nieuwbouwplan komt, dan willen wij eerst horen waar is behoefte aan, hoe zien jullie het voor je. Want nu gaat het vaak, er wordt gebouwd en je mag kiezen wil je dat het gebouw 9 meter, 11 meter, iets naar links of iets naar rechts, dat is geen participatie. Het moeilijke daaraan is, dat je wel diegene moet bereiken, want hoe bereik je die. Maar wij willen echt dat mensen meer zeggenschap krijgen, alvorens er een plan gemaakt wordt. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat het niet gebeurt als de hele wijk dat niet wil, soms moet je afwegingen maken, zo zwart wit is het niet, maar er wordt nu te weinig geluisterd. En dat zie je bijvoorbeeld ook in Berkum, de hele wijk was van streek, omdat ze alleen maar informatie kregen, het moet echt meer terug naar de bewoners, we moeten luisteren. Dus er moet in elk plan, moet er eerst voorafgaande een kopje staan met zijn de bewoners geïnformeerd, geïnstrueerd, verzoeken geweest en dergelijke. Zo'n mobiele kiosk zou ideaal zijn, je hebt wel van die pop-up gemeentewinkels waar mensen informatie kunnen halen, hoe leuk zou het zijn als je met zo'n mobiele kiosk gewoon echt straat voor straat de wijk in gaat, waar de bewoners heen kunnen gaan. Niet de bewoners naar ons toe laten komen, we moeten naar hun.

Het werd ook wel meer gezegd door andere raadsleden dat ze graag vooral vooraf meer betrokkenheid willen.

Dat is het, het is nu heel vaak, oh ja top dat we dit gaan veranderen, leuk, maar dan denk ik, is er überhaupt vraag naar, wat willen ze, waar is behoefte aan. Dat willen we echt terug gaan brengen.

In hoeverre vind je dat inwoners betrokken zijn met wat de gemeenteraad doet?

De Zwollenaren zelf? Nou nee, laat ik het zo zeggen, er is een bepaalde doelgroep, toch wel vaak de wat oudere generatie, die meer betrokken is bij de gemeente, dat is van oudsher. De afgelopen twintig, dertig jaar is er toch echt wat verschoven in generaties. En tegenwoordig, mijn generatie, ik ben zevenendertig, als ik om mijn heen kijk, mijn vrienden, daar is niemand met politiek bezig. Dan is het van, oh zijn de gemeenteraadsverkiezingen, waar kan ik stemmen dan? En dan denk ik, ben je er nou niet mee bezig? Maar goed dat kan, weet je, de een houdt van voetbal, ik houd niet van voetbal, de ander houdt niet van voetbal. Maar ik denk dat het een stukje toegankelijkheid is, de gemeente is veel te afstandelijk, naar de burgers toe. Heel simpel, wij hebben in ons partijprogramma ook het versimpelen en dat is in de breedste zin van het woord. Als jij als laaggeletterde, of met een migratieachtergrond een brief krijgt van de gemeente, dan staan daar woorden in waarvan je denkt, wat staat daar, zelfs ik moest soms googelen, want wat bedoelen ze nu eigenlijk. Mensen snappen het niet, en daarom, wat Chanel en ik ook proberen te doen met Swollwacht, we moeten het weer hip maken en interessant maken. Die raadsvergaderingen ook, een beetje reuring in de tent. Niet dat zoetsappige en dat saaie, nee het moet uitdagend en leuk zijn. Je moet mensen betrekken, de jeugd betrekken. De gemeenteraadsverkiezingen zijn eigenlijk belangrijker dan de landelijke verkiezingen, want het gaat echt over je gemeente, maar vraag een willekeurige student, ga je stemmen? Het is antwoord is nee, ik

heb niets met de overheid, ik vertrouw het allemaal niet. Dat is het beeld wat er nu is, er is geen vertrouwen meer in de politiek. Vijfenvijftig procent heeft nog vertrouwen in de gemeenteraad in Zwolle, en zesendertig procent in landelijk, dan zou je zeggen, we scoren goed, maar dat is ook de kracht, en ik ga mezelf verkopen, van Swollwacht. Wij zijn de enige lokale partij en dat heeft voor- en nadelen. Nadelen, wij hebben geen landelijk budget voor de marketing, wij zijn heel kneuterig stickers aan het plakken, dat is heel kneuterig, maar dat vind ik ook wel de kracht weer. Het voordeel is, wij hebben geen binding met Den Haag, wij hoeven geen verantwoording af te leggen aan een partijbestuur in Den Haag. Wij kunnen ons eigen programma maken, echt gericht op de stad. Dus dat is echt een voordeel en onze kracht. Dat is dus de kracht van Zwolle en de stem van Zwolle.

Ga je zelf eigenlijk stemmen?
Ja, ik denk op GroenLinks, maar ik wil nog wel even verkiezingsprogramma's doorlezen en dan nog even goed kijken op welke persoon ik wil stemmen. Ja, dat is belangrijk, dat is misschien nog wel belangrijker dan de partij. Swollwacht zit heel dicht bij de VVD, maar je hoort vaak dat mensen zeggen dat ze twijfelen, maar dat ze zeggen deze persoon spreekt mij gewoon aan. De persoon is gewoon heel belangrijk. Eigenlijk maakt het niet uit waar je op stemt, als je maar stemt, participeer, begin met stemmen, dat is stap een.

Wat zijn dingen die je graag verbeterd ziet in de communicatie tussen de gemeenteraadsleden en de inwoners van die gemeente?

Ik gaf het net al aan, de versimpeling, het begrijpelijk maken, niet alleen van brieven, maar ook gewoon in de communicatie, lees de site eens door, lees de krant eens door, een motie bij wijze van spreken, er worden allemaal drielettergreep woorden en, zo noem ik het, HBO-taal gebruikt. Het is goed doordacht, maar mensen snappen het niet. En dat wil niet zeggen dat mensen dom zijn, zeker

niet, maar we moeten gewoon versimpelen. Makkelijke, duidelijke taal die iedereen kan begrijpen, ook mensen met een migratieachtergrond, ook de ouderengeneratie, ook de jongerengeneratie, en de mensen die heel vaak buiten de boot vallen, de laaggeletterden, dus echt het versimpelen, daar begint het mee. Bijvoorbeeld de site van Zwolle, die ziet er niet uit en is verschrikkelijk achterhaald, ik vind dat daar echt een keer goed naar gekeken moet worden. Ook qua vindbaarheid, ik weet niet wat voor systeem erachter zit, maar het is niet duidelijk, niet overzichtelijk. Dus ik denk dat je daar, ook naar bewoners toe, een stukje frustratie weg kan halen, je bent maar aan het klikken, klikken en klikken. En ook meer fysieke communicatie, leuk dat je brieven stuurt, maar ga ook fysiek langs bij mensen. Dus dat zou ik heel graag zien dat dat gaat veranderen, de communicatie, want dat is eigenlijk het belangrijkste, want negen van de tien keer gaat het mis in de communicatie. Dat mensen zeggen, ik wist het niet of echt waar, bijvoorbeeld met subsidies. Er zijn heel veel potjes, maar mensen weten het niet, en hoe komt het dat mensen het niet weten, dan haalt iedereen zijn schouders op en wijzen ze elkaar een beetje aan. Dan gaan ze dure woorden gebruiken, die afdeling is daar verantwoordelijk voor, of deze afdeling is verantwoordelijk, nee, je communiceert gewoon slecht. Je kan wel een flyer gaan drukken, maar je hebt niks aan een flyer, jongeren lezen geen flyer. Kijk, wij delen condooms uit, maar daar kun je natuurlijk niet zoveel informatie op kwijt. Dus dat kan echt beter.

Waar besteed je je tijd aan als kandidaat raadslid? Hoeveel tijd daarvan is aan volksvertegenwoordigende taken? Ik weet niet of je al heel veel tijd aan bestuurlijke taken besteed?

Nee, ik ben nu echt bezig met campagne voeren. Ik denk dat iedereen dat antwoord geeft, behalve dan natuurlijk de mensen die al in de raad zitten.

Zijn er dingen die je graag anders ziet als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad? Hoe bedoel je dat precies?

Bijvoorbeeld dat de raad diverser moet, of de raad een goede afspiegeling is bijvoorbeeld.

Laten we heel eerlijk zijn, Swollwacht is de blanke partij, ik ben de enige homoseksuele in de partij, we hebben wel iemand met een handicap, die fysiek beperkt, nee fysiek uitdagend vind ik veel mooier klinken. Toevallig hebben we gisteren nog een debat gehad over institutionele discriminatie, toen werd mij ook voor de voeten gegooid dat Swollwacht zo blank is, ja dat klopt, maar weet je wat het is, ik vind altijd in het zakenleven, in het bedrijfsleven, diegene met de beste papieren, bijvoorbeeld voor een functie, die moet de functie krijgen. En wat je nu te vaak ziet, is een afvink maatschappij. Dan is het van, jongens we moeten iemand hebben uit Afrika, hebben we die? Ja, vinkje. We moeten nu een transgender iemand aan het werk hebben, hebben we die? Ja, top, vink. Maar daar gaat het niet om, het is heel erg jammer dat Swollwacht nog geen afspiegeling is van de samenleving, maar dat is niet omdat die mensen dat niet willen, ze wisten alleen niet hoe. En dat is heel mooi, dat ik daar mijn kennis en expertise aan toe kan voegen, om te zorgen dat wij ook een stukje diverser mogen worden. Iedereen zegt wel dat iedereen welkom is, maar wat doe je daar dan aan dat mensen zich ook welkom voelen. Wat doe je er aan om etnische minderheden zich welkom te laten voelen, ga er dan ook heen. Dus ik denk dat zeker de raad, die moet een goede afspiegeling zijn. Onze top drie zijn vrouwen, het is ook de enige top drie, het is volgens mij ook de eerste keer dat er in Zwolle een partij is waarvan de top drie uit vrouwen bestaat, maar weet je, om daar nou mee te gaan profileren, ik vind het een beetje gek om te gaan zeggen, we hebben drie homo's, vier lesbiennes en iemand in een rolstoel. Nee. Maar ik het met iedereen eens, het moet diverser. Maar dan is aan ons te taak om ook te zorgen dat mensen zich veilig voelen om zich aan te melden.

Denk je dat het mogelijk is om echt een representatieve, diverse raad te krijgen?

Absoluut. Communicatie. Wij zijn nu met Swollwacht aan het kijken hoe we ervoor kunnen zorgen dat we diverser worden. Maar goed, daar zijn wij binnen de partij mee bezig en het moet natuurlijk ook van binnenuit. Je kan mensen dingen opdragen, je kan tegen bedrijven zeggen dat vijftig procent vrouw moet zijn, maar dan krijg je de afvinker. Maar het moet van binnenuit, dan zijn ze gemotiveerder. Dat zijn wij nu aan het doen en ik hoop dat andere partijen ook goed kijken en reflecteren naar zichzelf. En nogmaals, de wil is er wel, maar soms zijn de kennis en de tools er niet.

Heb jij een idee hoeveel uur de raadsleden van Swollwacht ongeveer per week besteden aan persoonlijk contact met burgers?

Ja dat verschilt heel erg natuurlijk. Het gaat van nul tot zestig uur, tot tachtig uur deze week bij wijze van spreken. Kijk, bij volksvertegenwoordiging, je doet natuurlijk wat je kan, sommigen werken daarnaast nog erbij, sommigen hebben een gezin, een huishouden. Maar ik kan wel met de volle honderd procent zekerheid zeggen, dat elk vrij kwartiertje aan volksvertegenwoordiging wordt besteed, elk vrij kwartiertje proberen ze de wijk in te gaan, voor persoonlijk contact. Maar hoeveel uur dat weet ik niet precies? Wat zij de rest daarover?

De rest zei dat ze vaak wel meer tijd kwijt zijn aan bestuurlijke taken, omdat dat erg veel tijd vergt.

Het hangt er natuurlijk ook van af hoe groot de partij, en hoe groot de fractie is. Wij zijn met zes zetels nu, dus dan kan je de portefeuilles nog redelijk verdelen. Maar als je een fractie bent van twee, dan heb je met z'n tweeën veel portefeuilles, dan heb je bestuurlijk veel meer te doen. Veel meer lezen, veel meer reageren. Dus ik ben ook wel voorstander van het opdelen van portefeuilles, nu heb je ook wel minister van, minister voor. Het is wellicht ook een idee om dat met de wethouders te doen. Want wethouders hebben enorme portefeuilles,

die moeten ook veel zichtbaarder zijn, die hebben zoveel te doen. Maak gewoon een deelwethouder, kijk daar eens naar. Zodat je bestuurlijk weet dat je alles snapt wat je moet lezen, maar dat je ook de wijk in kunt en ook de wijk in kunt.

Denk je dat de vergoeding die je op dit moment als raadslid krijgt voldoende is?

Voor het geld moet je het niet doen, je doet het voor de stad en haar inwoners. Je wordt er niet rijk van. Het is qua loon eigenlijk een hondenbaan. Je krijgt soms ook een bak ellende over je heen en dan denk je, waar doe ik het voor. Maar je doet het voor de kleine dingen, en geld, geld is maar geld. En het scheelt dat Zwolle vrij groot is, hoe groter de gemeente hoe hoger de vergoeding, dat vind ik ook zoiets raars.

Dat ligt dan volgens mij aan de hoeveelheid tijd die je kwijt bent.

Dat is ook weer zo, maar je besteed net zoveel tijd als je wilt.

Maar ik kan mij wel voorstellen dat misschien een hogere vergoeding ervoor kan zorgen dat de drempel voor mensen wat lager wordt, niet iedereen heeft natuurlijk de financiële ruimte om raadslid te worden.

Dat is zo, maar dan vraag ik mij af doe je het dan voor het geld, of doe je het voor de stad? Kijk, ik snap natuurlijk dat het een afweging is die je moet maken, financieel moet je het kunnen. Maar dat is een afweging die je van tevoren maakt, je weet dat het gewoon een lage vergoeding is, maar wil je het voor de stad. Je bent volksvertegenwoordiger omdat je het voor de stad wil. Zelfde als met lijstduwers, dat vind ik zo'n onzin, als jij gekozen wordt met voorkeursstemmen dan heb jij wat mij betreft gewoon moreel de plicht om in de raad te gaan zitten, maar die zetel gaan ze dan opgeven.

Als je persoonlijk contact hebt met inwoners, hoe ziet dit er dan uit?

Heel laagdrempelig, ik heb een vrij uitgesproken karakter, ik ben heel toegankelijk, ik ben niet heel afstandelijk, ik heb niet een jasje met een stropdasje, dat wil niet per definitie zeggen dat dat afstandelijk is, maar ik ben een beetje een flierefluiter, ik ben geen politicus, ik ben eigenlijk gewoon een hele simpele jongen. Het gaat ook om de manier van communiceren, je moet kunnen levelen. Als je praat met een vrouw van tachtig jaar dan communiceer je heel anders dan met een tiener van zestien en dat moet je kunnen. Daar ligt denk ik ook wel mijn kracht en de kracht van Swollwacht, dat wij wel weten met wie wij praten en hoe we daarmee kunnen communiceren. En dat kan soms beter, absoluut, maar goed, daar gaan we aan werken.

Heb je het idee dat raadsleden genoeg handvatten krijgen om te leren hoe je moet levelen?

Elke fractie krijgt natuurlijk elke keer een potje in de fractie, daarvan kan je onderzoeken doen en trainingen volgen. Er zijn absoluut genoeg trainingen te volgen om daarin een verbetering te maken. Dus ja, er zijn genoeg handvatten.

Als je dan straks hopelijk in de raad komt, zijn er dan ook dingen die je op het gebied van persoonlijk contact anders wilt doen dan wat je nu ziet bij raadsleden?

Ja, ik zou het absoluut anders doen dan wat ik nu zie.

Wat zou je dan anders doen?

Nou bijvoorbeeld het levelen, het benaderbaar zijn. Ik kom weer op die condooms, maar je weten met wie je te doen hebt, als ik jongeren wil spreken over bijvoorbeeld drugscriminaliteit, dan ga ik gewoon een keer 's avonds naar het Wezenlandpark en dan ga ik met ze in gesprek. Ik ga niet een avond organiseren in een wijkcentrum met jongerenwerkers, dat kan, maar dat is niets voor mij. Dus echt onconventioneel denken, en als dat betekent dat ik

om drie uur 's nachts mijn bed uit moet, dan ga ik om drie uur 's nachts mijn bed uit. Als het betekent dat ik meer op een scootmobiel moet gaan zitten om meer met ouderen te praten, dan doe ik dat.

Dus meer echt in hun leefomgeving.

Ja, echt in hun leefomgeving. Ik ga geen middag organiseren in een zorginstelling waar iedereen dan naar toe moet.

Vind je dat er op dit moment genoeg mogelijkheden zijn tot burgerparticipatie in de gemeenteraad?

En wat bedoel je dan met burgerparticipatie, inspraak?

Ja bijvoorbeeld, of dat mensen hun ideeën kunnen laten horen.

Ja laten horen kan altijd, maar wordt er ook iets mee gedaan. Ik vind, nee. Want van welke personen hoor je het? Van de goedgebekte, goed opgeleide mensen, die sturen ideeën in, die sturen HBO-taal, drieletterwoordige formulieren in. Dat is niet erg, absoluut niet, maar ik ben zo benieuwd, wat voor ideeën hebben de ouderen, wat voor ideeën hebben de mensen met een multiculturele achtergrond of de mensen met een LHBTIQ+, er liggen bij wijze van spreken nu tientallen ideeën in het park, die wil ik horen, maar die mensen denken, daar heb ik geen zin in. Het moet makkelijker, ga naar de mensen toe, maak een ideeënbus, maar dan ook een letterlijke ideeënbus die elke week, oké elke week is erg enthousiast, die vier keer in het jaar in de wijk is, waar mensen heen kunnen gaan met hun idee. En beloon het ook, maar doe er ook iets mee. Mensen willen wel resultaat zien, maar niet op de lange termijn, in vier jaar hebben we weer een andere raad. Het moet snel te implementeren zijn. Kijk als ik met een idee kom dat er ergens vierhonderd woningen moeten komen, dat ligt natuurlijk een beetje moeilijker, maar er zijn zoveel leuke ideeën, maar ook zoveel mooie initiatieven. En er moet echt meer mee gedaan worden, nu hebben

mensen het idee, ik ben al vier jaar bezig voor dit, of ik ben al drie jaar bezig voor dat, op een gegeven moment denk je dan ook van, ja laat maar.

Wat zou je specifiek willen veranderen aan de burgerparticipatie?

Nou, bijvoorbeeld de letterlijke ideeënbus.

Als je één ding mocht bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad aan te passen, wat zou dat dan zijn? Dit mag een realistisch, maar ook een meer onrealistisch voorbeeld zijn.

Het is moeilijk om specifiek één ding op te noemen. Maar wat ik al vaker heb gezegd, wat gewoon echt veranderd moet worden is het frame dat de gemeenteraad heeft, dat is het saaie, onbereikbare, ellenlange, langdradige, moeilijke, dat. Het idee dat die mensen bepalen wat wij als inwoners moeten doen. Ik moet er echt even over nadenken, want ik wil wel echt een concreet idee hebben

Zijn er nog dingen die ik niet heb gevraagd, maar die volgens jou wel heel belangrijk zijn als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad?

Ik heb het al gezegd, maar het belangrijkste vind ik dat aspirant-raadsleden en raadsleden zich realiseren, dat wij democratisch gekozen zijn. En ik blijf het zeggen, wij zijn dienaren van de Zwollenaren wij werken voor de Zwollenaren, wij hebben de plicht om ons in te zetten voor alle Zwollenaren. Wat ik nog echt wil toevoegen, het motto van Swollwacht is, wij zijn van en voor Zwolle. Het is verdomde moeilijk soms alle Zwollenaren te bereiken, want ja, Swollwacht bestaat 31 jaar en is wellicht een beetje vastgeroest, des te mooier vind ik de uitdaging van de nieuwe generatie, de nieuwe aspirant-raadsleden om daar iets aan te doen, maar dat moet wel samen en dan moet je wel echt één ding als eerste onthouden, wij zijn dienaren, wij werken voor de Zwollenaren, wij werken niet voor Den Haag, wij hebben geen dubbele agenda, wij werken voor de Zwollenaren. En of je nou een student bent en je

bent hier binnen vier jaar weer weg, of je bent een immigrant, een statushouder, als je in Zwolle woont, dan ben je een Zwollenaar. En als je een Zwollenaar bent dan zijn wij er voor jou, dus wij zijn in dienst van Zwolle, dat is denk ik wat ik wil toevoegen. En politiek moet weer begrijpelijk worden, mensen moeten het snappen.

Simone Boshove

Raadslid in de gemeenteraad van Zwolle voor GroenLinks

Transcript interview, 10 maart, Stadkamer Zwolle

Wat is je rol in de gemeenteraad?

Ik ben nu nog gemeenteraadslid voor GroenLinks en ik houd mij met verschillende onderdelen bezig waaronder Jeugdzorg, sport, dierenwelzijn en cultuur maar ook inwonersbetrokkenheid. Ik zit onder andere in een raads werkgroep inwonersbetrokkenheid, daar zitten een aantal andere partijen ook in. En ook vanuit die interesse heb ik samen met D66 een voorstel geschreven om inwoners meer te betrekken. Mijn persoonlijke interesse is ook om jongeren meer bij politiek te betrekken, maar eigenlijk ook wel andere groepen die minder representatief zijn.

Ga je de volgende periode nog door?

Ik sta wel op de lijst, maar op een lage plek. Ik wil eigenlijk echt als lijstduwer erop staan. Ik heb niet de ambitie om weer een periode in de raad te gaan, misschien later nog wel een keer, maar het kost me iets teveel tijd.

Heb je nu één periode gehad?

Ja

Hoe ben je in de gemeenteraad terechtgekomen?

Ik was het eigenlijk helemaal niet van plan heel lang, maar op een gegeven moment zag ik een neef van mij en die deed mee aan de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen. In 2017 had hij een brief geschreven naar Jesse Klaver en GroenLinks organiseert altijd van die meet-ups, dat zijn dan van die grote bijeenkomsten en toen ging Jesse Klaver zijn brief voorlezen en het ging over dat hij vanwege zijn huidskleur werd gediscrimineerd in de plek waar hij woonde. En GroenLinks vond dat echt heel erg, of Jesse Klaver vond dat heel erg en die wilde daar iets aan doen en toen dacht ik, wauw, echt super goed! En ik stem dus sowieso altijd al wel op GroenLinks, maar ik was verder geen lid van de partij, en toen dacht ik misschien kan ik ook wel iets doen om onderwerpen die ik belangrijk vind beter onder de aandacht te brengen. Het jaar daarop waren de verkiezingen voor de gemeenteraad en

ik had zelf gewoon wat dingen gedeeld op mijn sociale media over mijn mening. En toen kreeg ik een berichtje van iemand van goh, wil je niet in de gemeenteraad en toen dacht ik laat ik het gewoon eens proberen en toen heb ik mij aangemeld en toen kwam ik op de lijst op nummer 8. We kwamen uiteindelijk met 7 zetels in de gemeenteraad, dus eerst ben ik nog een tijdje burgerlid geweest en na een jaar ging er iemand weg uit de fractie en toen ben ik in de raad gekomen.

Hoe communiceer je op dit moment met je achterban?

Voor mijzelf gebruik ik vaak sociale media omdat ik merk dat ik bijvoorbeeld ook vaak reacties op Facebook krijg van mensen die dat een beetje volgen of Twitter wordt ook nog wel vaak gebruikt voor politieke dingen en ik vind dat zelf wel gewoon een hele laagdrempelige manier om te communiceren. We hebben bijvoorbeeld ook wel een nieuwsbrief van GroenLinks die naar onze leden gaat en de gemeente communiceert zelf natuurlijk ook via de website, maar ik heb altijd een beetje het idee dat dat dezelfde mensen bereikt. En ik heb het idee met sociale media, dan delen mensen ook weer dingen met elkaar en op die manier bereik je volgens mij wat meer mensen. En wat we ook wel doen met GroenLinks en dat doen heel veel partijen wel, is dat je soms op bezoek gaat bij inwoners of bij organisaties en we hebben wel eens huiskamer gesprekken georganiseerd, maar dan krijg je natuurlijk mensen die vaak al een beetje betrokken zijn.

Hoe weten jullie als GroenLinks wat er speelt in de gemeente?

Onder andere dus door werkbezoeken, dus door echt langs te gaan op allerlei verschillende plekken. En wat ik zelf vaak doe is ook het lokale nieuws volgen om te kijken wat er speelt. En ook gewoon door mensen te spreken die je toevallig tegenkomt. Als het eenmaal bekend is dat je in de gemeenteraad zit, dan sturen mensen je ook wel vaak een bericht, van ja er wordt heel vaak vuurwerk afge-

stoken bij mij in de straat, nou dan ga je een keertje daar kijken. Eigenlijk op allerlei verschillende manieren.

In hoeverre vind je dat inwoners betrokken zijn met wat de gemeenteraad doet?

Sommige mensen wel, maar dat zijn dan wel vaak wat oudere mensen en het is ook vaak een klein clubje dat volgt wat er speelt. Maar voordat ik zelf in de gemeenteraad zat, had ik geen idee wat ze allemaal precies deden, ja je ziet wel eens iets in de krant staan over een belangrijk onderwerp. Maar ik denk dat de gemiddelde inwoner niet echt op de hoogte is van wat de gemeenteraad doet.

En denk je dat dat erg is?

Als je kijkt waar de gemeenteraad over beslist, het gaat over hele grote woonprojecten, over jeugdzorg, eigenlijk alles wat een inwoner ook raakt, ook gemeentelijke belastingen, dus volgens mij zou het wel goed zijn als mensen meer daarvan op de hoogte zijn.

Wat zijn dingen die je graag verbeterd ziet in de communicatie tussen de gemeenteraadsleden en de inwoners van die gemeente?

Ik denk dat het sowieso goed is als inwoners veel eerder op de hoogte zijn van waar de gemeenteraad over gaat beslissen. Want je hebt dingen in de gemeenteraad en dat doorloopt altijd een heel project, er wordt een plan geschreven, dan wordt er over gediscussieerd, dan vindt er onderzoek plaats en uiteindelijk is er dan een vergadering waarin ze gaan stemmen of het doorgaat of niet en die stemming, dat is vaak het moment dat het bijvoorbeeld in de krant komt. Stel dat het bijvoorbeeld over een woningbouw project gaat, dan horen inwoners dat in een keer en dan denken ze van, hé ik ben het er niet mee eens of waarom gaat het op deze manier, waarom voeren ze het niet anders uit, terwijl soms zo'n project wel drie jaar heeft geduurd en eigenlijk zou je natuurlijk al meer in het begin de inwoners willen informeren.

Hoe zou je dat zelf voor je zien?

Ik heb er natuurlijk zelf ook een voorstel voor geschreven en het hangt natuurlijk heel erg van het onderwerp af, we hebben het idee om een burgerberaad te organiseren en dat kan je bijvoorbeeld doen rondom een onderwerp zoals klimaatverandering of de energietransitie. Er gebeurt nu al heel veel, maar alleen die woorden al zijn erg abstract en ik denk dat wanneer je als inwoner wordt uitgenodigd door de gemeente van goh, we willen graag met jou in gesprek en we willen je laten zien wat er speelt, wat er gebeurt en daar willen we jouw mening over horen, dat dat iets heel anders is dan dat je opeens een berichtje krijgt van ja, je wijk gaat van het gas af. En dan hebben mensen misschien iets van ja waarom dan, wat kost dat dan en ik wil dat niet. Ik denk dus door te experimenteren met nieuwe vormen van democratie, en dat kan bijvoorbeeld ook door het andere idee dat we in ons voorstel hebben, rondom digitale democratie, dat je ook gewoon soms een specifieke groep mensen gaat vragen om hun mening, bijvoorbeeld mensen die in de zorg werken, dat die ook hun mening kunnen geven als er iets gaat veranderen in de zorg. Of er komt een jongerenbeleid, dat je dan ook jongeren om hun mening gaat vragen. Dus meer ook dat je als gemeente proactief gaat kijken van wat staat er nu eigenlijk op onze agenda en hoe kunnen we inwoners daarbij betrekken, in plaats van op het laatste moment.

Besteed je zelf veel tijd aan volksvertegenwoordigende taken?

Je hebt als raadslid natuurlijk verschillende rollen en ik vind zelf de volksvertegenwoordigende echt het leukste en ik vind het ook erg belangrijk. De andere rollen zijn ook erg belangrijk, maar ik merk dat het volksvertegenwoordigende stukje mij heel erg aanspreekt. Ik probeer ook zoveel mogelijk tijd te besteden aan contact met inwoners. Ik denk dat dat ook een hele grote verantwoordelijkheid is die je hebt als raadslid. Want ik kan er wel met mijn eigen mening gaan zitten, maar ik zit er ook gewoon voor de hele stad.

Heb je het idee dat je genoeg tijd daarvoor hebt?

Ik ga dus ook niet door als raadslid omdat het mij gewoon teveel tijd kost, het kost gewoon echt heel veel tijd en het houdt nooit op, je kan het altijd nog meer doen, dus dat is wel lastig.

Ik las ook in het Raadsleden onderzoek dat er maar 25% van de tijd aan volksvertegenwoordigende taken wordt besteed, terwijl dat eigenlijk 50% moet zijn

Ja klopt, wat ik jammer vind, ik werk zelf 32 uur in de week, ik heb ook nog een gezin en als je alleen al kijkt naar hoeveel tijd je kwijt bent aan vergaderingen, een raadsvergadering, zoals bijvoorbeeld afgelopen maandag, die begon om half 8, en om half 12 was hij afgelopen. Dan ben je al urenlang kwijt aan vergaderen en in die tijd had je misschien ook een leuke sessie met inwoners kunnen organiseren. En vergaderen heeft natuurlijk ook wel een functie en het is ook belangrijk, maar het duurt wel echt heel erg lang.

Denk je dat dat opgelost kan worden door bijvoorbeeld een grotere raad of een hogere vergoeding?

Ik denk wel als je een hogere vergoeding zou hebben dan maak je misschien de drempel voor mensen ook lager om minder uren te werken als dat mogelijk is met je werk, dus dat kan denk ik wel de drempel verlagen. Ik denk bij meer raadsleden, ik ben bang dat je dan alleen maar meer gaat vergaderen en dat het nog meer tijd kost.

Jij zit nu natuurlijk nog maar één periode in de raad, maar weet jij van andere raadsleden of het de afgelopen jaren meer is geworden qua drukte?

Ik denk dat het altijd al wel zo is geweest, maar wat wel echt een ontwikkeling is, is dat er hele grote abstracte onderwerpen op de agenda staan. Jeugdzorg is bijvoorbeeld mijn eigen portefeuille, er zijn ook heel veel landelijke ontwikkelingen en je zit in een regionaal samenwerkingsverband, dus je hebt eigenlijk best wel weinig grip op wat er dan gebeurt, dus je besteedt eigenlijk ook heel veel tijd

aan dingen waar je niet zoveel invloed op hebt. En omdat er hele ingewikkelde, complexe stukken op de agenda staan, ben je ook, ik ben ook zoveel tijd kwijt geraakt aan het lezen van stukken en begrijpen wat er staat.

Zijn er dingen die je graag anders ziet als het gaat om volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad?

Wat volgens mij nog veel beter kan, is dat de raad veel diverser zou zijn, dat is ook iets wat we als GroenLinks heel belangrijk vinden, alleen tegelijkertijd, als ik heel eerlijk ben, is het ook niet altijd een heel realistische wens. Je wilt bijvoorbeeld meer mensen met een mbo opleiding, voor een betere afspiegeling van de bevolking, maar als je al ziet hoe ingewikkeld de stukken zijn die je moet lezen, ik heb zelf een hbo opleiding gedaan, maar ik snap soms helemaal niet wat er staat. Als je een lagere opleiding hebt gedaan, dan begrijp je misschien niet eens de taal die wordt gesproken. En überhaupt als je de taal niet zo goed spreekt, dan is dat al een drempel. Dus ik denk dat dat is wat veel jongeren en mensen uit andere bevolkingsgroepen eigenlijk tegenhoudt om deel te nemen aan de gemeenteraad. Dat spreekt elkaar eigenlijk wel tegen, aan de ene kant zeggen we dat we dat meer willen, maar aan de andere kant doen we er ook niet zoveel aan om dat toegankelijker te maken.

Het moet natuurlijk ook lukken met je werk en je gezin.

Ja zeker, je moet er maar net tijd en ruimte voor hebben. Ik denk als je een alleenstaande moeder bent, hoe moet je zoveel oppas gaan regelen, dat kan gewoon niet.

Zou er daar dan bijvoorbeeld nog iets voor geregeld kunnen worden, dat er bijvoorbeeld kinderopvang is tijdens de vergaderingen?

Ja, ik vind het wel een goed idee hoor! Wat wel voor mij als moeder heel fijn was, tijdens corona was heel veel digitaal, en dat heeft natuurlijk ook nadelen, maar het is ook wel heel handig dat je vanuit huis gewoon even kan vergaderen.

Je vertelde al dat je best veel tijd besteed aan volksvertegenwoordigende taken, hoeveel uur is dit ongeveer per week?

Het verschilt heel erg per week, in totaal ben ik per week ongeveer 15 tot 20 uur aan het raadswerk kwijt, daar gaat de helft soms al van op aan vergaderingen, dus dan heb je de andere helft van de tijd nog tijd om de straat op te gaan, of om met inwoners in gesprek te gaan of bij organisaties langs te gaan. Maar dat is ook weer niet al die tijd, want je bent ook veel tijd kwijt aan stukken lezen, dat zijn dan alleen nog maar de stukken die je vanuit de gemeente krijgt, maar je wilt je natuurlijk ook nog verder verdiepen in een bepaald onderwerp, dus eigenlijk ben je daar ook wel heel veel tijd aan kwijt.

Als je dan persoonlijk contact hebt met burgers, hoe ziet dit er dan uit?

Ja, heel verschillend. Sommige mensen heb ik nooit face-to-face gesproken, maar dan heb je via Facebook chat contact of via Whatsapp. Maar wat ik ook wel eens heb gedaan, er was een vrouw die reageerde altijd heel boos op Facebook, want ze was het niet met ons eens, dan nodig je iemand gewoon uit om een keer koffie te drinken ofzo. Dat is dan echt met een individuele inwoner. Maar we gaan ook wel eens wandelen met een groep mensen in een bepaald gebied, of je gaat bijvoorbeeld bij het dierenasiel langs om te kijken hoe het daar gaat, dat is echt heel verschillend. Ik heb ook wel eens dat een inwoner mij een email stuurt om over een bepaald onderwerp te praten, soms bel je dan om het er met iemand over te hebben, soms spreek je af om bijvoorbeeld op een bepaalde plek te gaan kijken.

Heb je het idee dat je genoeg handvatten heeft, om een goed gesprek met die persoon?

Ja, jawel. Kijk sommige mensen zijn het gewoon niet met je eens. Het is niet dat er altijd een oplossing komt, maar dat hoeft volgens mij ook niet.

Krijg je als je in de raad komt, ook bijvoorbeeld hulp met hoe je moeilijke gesprekken moet voeren?

Er is een inwerkprogramma, maar daar heb ik zelf toen niet aan meegedaan want toen was ik met verlof, maar ik weet niet of dat daar specifiek aan de orde is gekomen, maar er worden wel vaak trainingen aangeboden door bijvoorbeeld de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, er is volgens mij ook een vereniging voor Raadsleden en het gaat dan bijvoorbeeld over sociale media training en debattraining. Ik weet niet of het contact met inwoners echt aan bod komt, het is denk ik ook iets wat je gewoon moet doen en zelf moet leren en ik denk dat iedereen dat ook op zijn eigen manier doet. Ik denk dat er ook raadsleden zijn die heel weinig contact hebben met inwoners en anderen juist weer heel veel. Er zit natuurlijk ook weer verschil in contact met je eigen achterban en met anderen, want je eigen achterban die spreek je vaker omdat er bijvoorbeeld vanuit de partij bijeenkomsten worden georganiseerd of je hebt een ledenvergadering, allerlei contactmomenten en met andere inwoners moet je dat wat meer opzoeken.

Wat we met GroenLinks ook wel doen is dat we rondom bepaalde onderwerpen specifieke bijeenkomsten organiseren, dat noemen we dan een zwerm en dan heb je bijvoorbeeld een zorgzwerm of een cultuurzwerm, bij cultuur nodig je dan allemaal verschillende kunstenaars of cultuurmakers uit en dat zijn niet perse mensen die lid zijn van de partij, maar die kennis hebben over een bepaald onderwerp

Zou je zelf nog dingen willen veranderen aan het persoonlijke contact?

Ik weet het niet, ik denk zelf dat het heel goed is dat je in ieder geval zichtbaar bent, dat mensen in ieder geval weten dat jij in de gemeenteraad zit en dat ze contact met je kunnen opnemen, maar ik denk ook dat iedereen dat op zijn eigen manier moet doen. Volgens mij zijn er ook wel raadsleden die bijvoorbeeld een keer in de week een spreekuur hebben

waarbij ze met mensen af kunnen spreken. Daar moet je ook maar net tijd voor hebben, de ander doet het misschien meer online.

Vind je dat er genoeg mogelijkheden tot burgerparticipatie zijn?

Er zijn best wel veel mogelijkheden, maar ze zijn niet heel erg bekend bij inwoners en de verwachtingen zijn ook niet altijd heel duidelijk vooraf. Bijvoorbeeld als er een gebiedsontwikkeling is, dan is er eigenlijk altijd wel een bijeenkomst voor inwoners waar mensen voor worden uitgenodigd, alleen de vraag is, snappen mensen de brief die ze krijgen of gooien ze hem meteen in de prullenbak. Vervolgens gaan ze dan misschien wel naar de bijeenkomst, maar denken ze dat ze heel veel inspraak hebben in hoe het er allemaal uit moet komen te zien, maar dan blijkt dat er al een heel plan is en dan worden ze helemaal teleurgesteld.

Er zijn ook best wel veel mogelijkheden, je kan inspreken in de raad bijvoorbeeld, maar daar merk ik ook dat het van tevoren niet altijd duidelijk is wat het effect precies is. Er waren bijvoorbeeld afgelopen periode beste wel vaak sprekers van een woonwagenveld die meer plekken wilden voor woonwagenveld. Die hebben meerdere keren ingesproken in de raad, maar zij dachten wij gaan inspreken en dan krijgen we meer plekken voor woonwagenvelds, terwijl dat was dan bij een vergadering waarbij het onderwerp helemaal niet op de agenda stond. Ja, je kan inspreken, maar het is niet alsof dan meteen alles verandert. Dus ik denk dat inwoners daar nog beter over geïnformeerd kunnen worden en ook beter begeleid, want niet iedereen snapt het.

En is dat dan de taak van raadsleden of van bijvoorbeeld de griffie?

Ja ik denk dat de griffie daar een hele grote rol in kan spelen. De gemeente heeft natuurlijk een website, maar die is ook niet heel toegankelijk. Er is weinig informatie over te vinden. Je hebt bijvoorbeeld in Zwolle ook een Right to Challenge, ik

weet niet of je dat kent, dat is als de gemeente een bepaalde taak uitvoert, maar als jij als inwoners denkt dat het beter kan of je hebt er een ander idee over, dan kan je de gemeente uitdagen en dan kan jij dat overnemen. Dat is er in Zwolle, maar dat wordt helemaal niet gebruikt, het staat niet eens op de website dat dat kan. Dus hoe moeten mensen dat dan weten. Dus ik denk dat iedereen daar eigenlijk verantwoordelijkheid in moet nemen. En daarvoor was bijvoorbeeld ook die werkgroep inwoners betrokkenheid waar ik in heb gezeten. Maar ik denk ook in de begeleiding, dat daar de griffie nog veel meer zou kunnen doen. Als een inwoners zich aanmeldt om in te spreken in de raad, bijvoorbeeld dat voorbeeld van het woonwagenveld, dat je even met die mensen afspreekt en kijkt of inspreken wel de juiste manier is of dat je bijvoorbeeld beter in gesprek kan met een aantal raadsleden of de wethouder, want anders worden ze gewoon keer op keer teleurgesteld.

Deze vraag of je dingen wilt veranderen aan de burgerparticipatie dat blijkt al wel uit het aangenomen initiatiefvoorstel

Ja, ik denk dat het heel belangrijk is. Nu is natuurlijk het vertrouwen van de mensen, in de politiek erg laag, en mensen hebben ook het gevoel dat het allemaal geen zin heeft. Terwijl er zijn zoveel dingen die mensen kunnen doen en ik denk dat er echt nog heel veel verbetering mogelijk is.

Zijn jullie lang met het voorstel bezig geweest?

Ja, echt heel lang. We zijn er denk ik wel twee jaar mee bezig geweest, niet dat we twee jaar lang elke dag eraan hebben gewerkt, maar we hebben wel bijeenkomsten met inwoners georganiseerd, onderzoeken gedaan, het voorstel geschreven, debatten over gevoerd. Dus ja, uiteindelijk ben je er best wel lang mee bezig. Maar hij is aangenomen, dus dat is heel fijn. Anders was het erg jammer geweest.

En nu moeten het natuurlijk nog allemaal in gang worden gezet.

Ja, maar als ik kijk naar de partijen die nu hoog in de peilingen staan, dan zou het wel goed moeten komen denk ik.

Als je één ding mocht bedenken om de volksvertegenwoordiging in de gemeenteraad aan te passen, wat zou dat dan zijn? Dit mag een realistisch, maar ook een meer onrealistisch voorbeeld zijn.

Dat is een goede, dus om meer volksvertegenwoordiging te krijgen in de gemeenteraad? Misschien de hele gemeenteraad afschaffen en een heel ander systeem bedenken? Het systeem dat we nu hebben, bestaat natuurlijk al heel lang, maar ik vraag me soms wel af of het nog bij deze tijd past en of we niet een heel ander systeem moeten hebben. Maar ik denk niet dat dat heel realistisch is, maar ja, misschien dat.

Daar had ook Van Reybroeck een boek over geschreven.

Ja, de vraag is wat dan een beter alternatief is. Ik denk ook niet dat je elke week moet willen dat er een referendum is over bushokjes of dingen die ook niet iedereen interesseren, maar we doen dit al heel lang op deze manier en je ziet natuurlijk wel wat verandering, ook in de diversiteit. Alleen het systeem blijft wel hetzelfde, dus jij moet je aanpassen aan het systeem en ik denk dat het systeem zich meer moet aanpassen aan deze moderne tijd.

Heb je zelf eigenlijk ook wel eens naar een vergadering gekeken?

Ja, ik zag toevallig afgelopen maandag dat er gestemd werd over jullie voorstel, dus dat ik heb kort gekeken, maar verder heb ik nog niet echt vergaderingen gekeken.

Dat is wel toevallig, daar had ik het laatst nog over met een ander raadslid, eigenlijk alleen al het kijken naar een vergadering, daar zou je al begeleiding bij moeten hebben, want je hebt dan verschillende

soorten vergaderingen, je hebt ook een debat, je hebt een informatieronde, maar toen ik voor het eerst naar een besluitvormende vergadering ging, eigenlijk stemmen ze natuurlijk alleen maar, want het debat is eigenlijk al geweest en soms geven mensen nog een stemverklaring, maar dat snapte ik al niet, want ze gaan stemmen, maar ze zeggen verder niets. Er staan super veel dingen op de agenda, maar er wordt niet echt over gesproken. Ik denk dat dat al heel verwarrend kan zijn. Voor corona hadden ze dan ook dat je dan gast van de Raad kon zijn en dan zit er dus echt iemand naast je die gaat vertellen wat er gebeurt, maar eigenlijk zou dat al niet nodig hoeven zijn. Vaak zijn debatten ook veel leuker om te volgen, vind ik dan, dan besluitvormende vergaderingen, maar dat weten denk ik ook heel veel mensen niet.

Karel van Haften

Organisator van het socratisch café in Zwolle

Transcript interview, 16 februari, Stadkamer Zwolle

Hoe bent u bij het Socratisch café terecht gekomen?

Bij de Nederlandse Bank moest ik management trainingen doen en daar heb ik op een gegeven moment Jos Kessels binnengehaald. Jos Kessels van het nieuwe Trivium en die had die Socratische gesprekken van Duitsland naar Nederland gehaald. Het was een Duitser die in de twintiger jaren van de vorige eeuw, het was een filosofie docent en het was iemand die gewoon weer gesprekken wilde voeren zoals Socrates dat had gedaan. Jos Kessels is daar naar toe gegaan en heeft dat mee naar Nederland genomen. Ik had al mijn hele leven Plato vertaald en gelezen en ik vond het dus heel spannend om met hem die gesprekken te gaan doen. En niet kort daarna kon ik dankzij een ouderenregeling bij de Nederlandse Bank vertrekken omdat die fuseerde met een andere bank en toen ben ik naar Jos Kessels toe gegaan om mee te doen in een Socratisch gesprek. Ik had het eenmaal in de bank met managers ontdekt en ik vond het fantastisch. Dat was 2005, bijna 20 jaar geleden.

Jos Kessels had een opleiding, de Socratische methode en de laatste middag van die opleiding gingen ze dan naar een hotel in Amsterdam, hotel De Filosoof, en dan mochten andere mensen meedoen met dat gesprek wat de mensen aan die opleiding deden. En dan mochten de mensen die de opleiding deden, oefenen in leiding geven in een socratisch gesprek. Dus ik ben naar die socratische gesprekken toegegaan, al in 2002 denk ik, op de laatste vrijdagmiddag van de maand. Maar toen Jos Kessels zich terugtrok uit het socratisch café, heb ik het van hem overgenomen. En toen zijn we doorgaan naar allemaal steden in Nederland.

En hoeveel socratische cafés zijn er nu?

Degene die ik ken zijn Assen, Zwolle, Deventer, Eindhoven, Culemborg, Utrecht, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam. En misschien is er Alkmaar en misschien is er Gouda. Ik heb niet met iedereen precies contact, ik weet de mensen die ervoor zorgen, maar ongeveer.

Wat houdt een Socratisch gesprek in?

Het gaat om zelfonderzoek. Voor Socrates waren er in Griekenland filosofen die zich afvroegen wat is nou de eerste beweging van deze wereld en waar bestaat hij uit. Je had Thales die zei, het gaat om water of dat het vloeibaar is. Je had Heraklitos en die zei het gaat om vuur, dat wat brand. En Socrates die zei, ja dat vind ik allemaal wel leuk dat ze dat onderzoeken, maar als je de objectieve buitenwereld onderzoekt, ben je zelf diegene die interpreteert wat er gebeurt is. Het is interessant om te kijken wie interpreteert het allemaal. Dus hij heeft toen zijn onderzoek gericht op die mens, die waarneemt en interpreteert. En hij kwam erachter dat het eigenlijk heel moeilijk is om te weten waar het om gaat, wat nou zin en betekenis is, niet zozeer dat we dit een tafel noemen, dat we dit een Stadkamer noemen, dit zijn allemaal afspraken die mensen weten. Maar wat is nou de zin van het leven en de betekenis. Dat is waar die gesprekken over gingen en daar sprak hij met verschillende mensen over in Athene. En tegelijkertijd waren er in Athene de zogenaamde Sofisten, dat waren leraren die Griekse jongens probeerden te leren zo goed mogelijke redevoeringen te houden. Redevoeringen in de Volksvergadering, mannen moesten meedoen aan een Volksvergadering. Redevoeringen voor de rechtbank, want iedereen kon voor de rechtbank gedaagd worden. En de sofisten leerden deze jongens om goede toespraken te houden en Socrates die ging met hen in gesprek. Hij zei, ja als je dan in de rechtbank een verhaal wilt voeren of je wil in de rechtbank een verhaal houden, dan moet je wel weten wat rechtvaardigheid is. Je moet weten wat van waarde voor mensen is, nou daar hadden ze dus geen antwoord op.

Ze leerden alleen maar mooie praatjes

Ja, retorica. Je hebt dialectica, retorica en grammatica. Socratische gesprekken is een dialectica, dat is een onderzoeksgesprek. De sofisten deden retorica. Onze hele samenleving is vol met retorica. Alle politici, alle reclamemensen, allemaal retorica. Iemand overtuigen dat iets zo is.

Wat zijn de voordelen van een Socratisch gesprek boven een ‘normaal’ gesprek?

In een socratisch gesprek ga je op zoek naar wat je echt weet. Socrates, en dat zeggen ook de sofisten, wijsheid komt tot uiting in je handelingen. Dat wat je weet en dat wat je belangrijk vindt, komt tot uiting in je gedrag. En daarom wordt er in socratische gesprekken eigenlijk heel persoonlijk gesproken. Niet alleen maar over theorie, maar over wat je doet in je leven en wat je gedaan hebt in je leven. Vanuit de overtuiging dat dat wat je echt belangrijk vindt, dat breng je ook naar buiten. Daar zit het klassieke idee achter dat deze hele wereld in principe goed is en ongelofelijk intelligent. En alle mensen die proberen dus ook met hun gedrag te doen wat ze het best vinden in die situatie. En daarom kun je onderzoek wat je goed vindt aan de hand van wat je gedaan hebt.

Het is een beetje een ander soort gesprek, wij zijn normaal gesproken heel erg bezig met probleemoplossing, het is niet zeker dat een socratisch gesprek, dat je daarmee een probleem kan oplossen. We hadden laatst een gesprek over integriteit, jij was ook bij een gesprek over integriteit, maar daarvoor was ook een gesprek over integriteit. Het was voor de vrouw die de kwestie inbracht, een heel verhelderend gesprek dat er zo gesproken was over wat ze gedaan had. Zonder dat we haar expliciet advies hebben gegeven. Het is niet direct op de man spelen, het is aan de hand van een deugd, aan de hand van een belangrijk, betekenis gevend idee, een waarde in de samenleving.

Erik Boers die doet het socratisch café in Eindhoven, die doet vandaag, morgen of overmorgen ofzo een gesprek over grensoverschrijdend gedrag, de hele krant staat er vol van. Maar jongens wat is dat dan. Vertel eens uit je eigen leven, heb je ervaring met grensoverschrijdend gedrag. Nou of dat wat oplevert dat weet je niet. Inzicht.

Wat is het Socratisch café?

Nou het is als goed is een voor iedereen toegankelijke bijeenkomst, op een vast tijd op een vaste plek,

met een vaste regelmaat, gerund door liefhebbers. Alleen maar om mensen te helpen om meer inzicht te krijgen in zichzelf en de mensen waarmee ze omgaan. Dus een beetje naar het voorbeeld van Socrates, alleen wij durven niet zomaar buiten een gesprek te beginnen. Hoewel hij dat ook niet echt deed hoor, hij deed het ook in een huiskamer en in een gymnasium en op een andere plek waar mensen bij elkaar kwamen. Hij deed het niet zo erg op de markt hoor, dat idee is later ontstaan. Ik denk ook dat Socrates in de tijd dat hij leefde helemaal geen vooraanstaande figuur is geweest voor zijn tijdgenoten. Het is alleen door de loop van zijn leven en het einde van zijn leven dat hij ineens heel veel groter is. En natuurlijk omdat Plato alles heeft opgeschreven. Ik vergelijk Socrates altijd met Christus, Plato is de evangelist van Socrates, en Christus heeft ook evangelisten. Nu zijn er van Socrates een heleboel evangelisten, alleen van die anderen zijn de teksten... Er is een Engelsman die heeft onderzocht wie er allemaal over Socrates hebben geschreven of hebben geprobeerd te schrijven. En daar zijn de Stoïcijnen uitgekomen en de Epicuristen, andere scholen.

Wat voor soort mensen trekt het Socratisch café?

Mensen die het leuk vinden. Wat wel grappig is, ik doe dus ook actief mee met het filosofisch café, er zijn reguliere bezoekers van het filosofisch café die graag willen discussiëren over thema's. Hoe zit het met klimaat, allemaal dat soort dingen. Dus die willen graag een theoretische discussie houden en die hebben dus geen zin in zelfonderzoek. Dus mensen die naar het socratisch café komen zijn echt mensen die zin hebben in zelfonderzoek. Of dat een type mensen is, weet ik niet. Je ziet bij alle café dat er gewoon een groep liefhebbers aanwezig is. Dat is niet een constante groep. Er zijn ook mensen die doen een jaar mee en dan één, twee jaar niet en dan komen ze weer terug.

Hoe is het ongeveer verdeeld qua leeftijden?

Het leuke is dat in Amsterdam is het veel jonger, in Deventer ook. In Zwolle is het iets ouder. Ik denk

dat de deelnemers van het socratisch café dat is ongeveer vanaf 30. We proberen in Amsterdam ook altijd studenten van verschillende opleidingen te krijgen. Erik Boers heeft ook jaren aan de Vrije Universiteit een bepaalde module gedaan en dan proberen we die mensen naar Socratisch café Amsterdam te krijgen.

Het is wel lastig denk ik, studenten aantrekken?

Ja, en die doen het dan omdat ze een opdracht moeten doen. Jurgen van die hogeschool in Driebergen zei dan altijd dat ze studiepunten moesten halen door naar het socratisch café te komen, nou dan kwamen ze.

Mensen die aan een maatschappelijk leven bezig zijn, die komen naar het socratisch café, dat zal er wel mee te maken hebben.

Op welke manier is de socratische gespreksvoering toe te passen in het dagelijks leven?

(Anekdote over Job Kessels die met zijn broers probeerde socratische gesprekken ging voeren, maar dat is heel lastig, er werd bijvoorbeeld niet geaccepteerd dat hij dan de leiding nam) Een socratisch gesprek is een geleid gesprek, er moet iemand op letten dat er vragen worden gesteld. We zijn niet erg geneigd om vragen te stellen. Het is moeilijk om vragen te stellen, het is veiliger om te vertellen. Een vraag is gevaarlijk, Socrates zegt, als je een vraag stelt, draai je je om, maar dan ontwapen je als het ware.

Ik heb het wel eens geprobeerd bij de Nederlandse Bank, en dan is het ook heel lastig om openhartig te zijn over je ervaringen die je naar binnen brengt en dat je als collega's niet echt geneigd bent om het achterste van je tong te laten zien omdat er allemaal verschillende belangen zijn. Dus dat is moeilijk.

Maar Erik Boers die probeert dat heel actief om in het publieke domein socratische gesprekken te voeren (laat boek zien: Publieke bezinning – Socratische dialogen over maatschappelijke vraagstukken door Erik Boers, Dorien Brunt, Sjaak Evers,

Saskia van Der Werff). Wat hij dan doet bijvoorbeeld, is bij een onderneming hadden ze een etentje gepland waar ze het gingen hebben over de duurzaamheidskoers van de onderneming. Hij vroeg ze om even kort na te denken en allemaal een kort betoog te geven over duurzaamheid. Wat vind jij zo belangrijk aan duurzaamheid. En in dat korte betoog moest de logus, de rede zitten waarom het belangrijk is, de pathos, iets van je bewogenheid waarom je er voor kiest, en de ethos, waarom het moreel belangrijk is in de samenleving om daarmee aan de slag te gaan. Die drie elementen moest je proberen erin te verwerken in die vijf minuten. Daarna gaan ze achter elkaar die betogen houden en de anderen mogen tussendoor niet reageren en dan krijg je al zo'n andere setting. Dan is er zoveel meer informatie. En dat is een beetje socratisch, maar het is eigenlijk retorica. En wat Erik vervolgens doet is kijken of er ergens een eigen ervaring zit in wat ze vertellen. Want als het goed is, zit er altijd een eigen ervaring in wat je verteld. Maar dat komt niet makkelijk op tafel, zeker niet in een zakelijke omgeving.

Maar ik kan mij ook wel voorstellen dat je als je vaker aan zo'n socratisch gesprek meedoet, dat je beter wordt in vragen stellen en dat kan je natuurlijk wel toepassen in het dagelijks leven. Absoluut

Op welke manier zou de socratische gespreksvoering toe te passen zijn in de politiek?

Als ik dan een vergadering in de Tweede Kamer hoor, live, dan heb je het idee dat als mensen getraind zouden zijn in vragen stellen, dat er veel betere vragen gesteld zouden worden. Ze houden niet vast aan het onderwerp, ze gaan mee met alle dingen die langskomen. En ze vragen niet naar wat de eigen ervaring, eigen inbreng, eigen betrokkenheid is. En wat natuurlijk ook zo is, dat is Stoa, maar natuurlijk ook Socrates, als iemand zegt dat iets hem irriteert, of dat hij ergens boos over is, dan zegt Socrates en een Stoïcijn, ja maar sorry, daar heb

ik niks mee te maken. Want jij bent degene die de baas is over je eigen emoties. Het is je eigen keuze om ergens boos over te zijn. Dus ik hoef mij niet aangesproken te voelen als jij boos op mij bent. Nou als ze dat in de Tweede Kamer zouden doen, ik weet niet of de anderen dat zouden accepteren. Daarvoor moet nog iets meer Socratische, Stoïcijnse kennis zijn, maar dat zou ontzettend nuttig zijn want reageren op het feit dat iemand anders ergens boos over wordt, dat maakt het allemaal veel ingewikkelder. (Anekdote over pratende mensen in de bieb, en dat het gedrag van een ander nooit argument kan zijn, voor jouw handelen.)

Hoe zou de socratische gespreksvoering kunnen bijdragen aan meer begrip tussen inwoners en gemeenteraadsleden?

Het kan natuurlijk wel. Ik heb hier in Zwolle een keer een socratisch gesprek gevoerd met een aantal gemeenteraadsleden en burgers, alweer zo'n 8 a 9 jaar geleden over democratie. Op basis van deze vraag: verdraagt deskundigheid zich met democratie. Deskundigheid betekent dat iemand iets meer weet dan een ander en democratie gaat over meerderheid van stemmen. Het was een enig gesprek. Maar of dat dan effect heeft, dat weet ik niet, want ik heb die raadsleden daarna nooit meer gezien.

Maar kan het in het algemeen bijdrage aan meer begrip, dus niet perse tussen raadsleden en inwoners?

Vast en zeker, want een van de dingen die gebeurt als je veel aan socratische gesprekken meedoet is dat je heel waarschijnlijk bewust wordt dat je heel veel dingen iets minder zeker weet dan je denkt. Dat je iets meer bereid bent om te luisteren naar de ander, iets meer bereid bent om de ander de vraag te stellen wat hij bedoelt, iets meer relativering. Ik denk het wel ja, en dat is natuurlijk heel waardevol.

In wat voor soort setting kan een Socratisch gesprek het beste worden gevoerd?

Je moet ene beetje rust hebben. Een socratisch gesprek is een langzaam, vertragend gesprek. Waar ook stilte mag zijn. En mensen moeten bereid zijn om het stil te laten zijn. Er zijn mensen die houden een socratisch café echt in een café, dat is in Arnhem gedaan, dat was in een hoek van een café met daarom heen veel mensen en dan lukt het gewoon niet om een goed gesprek te krijgen. (Anekdote over een socratisch gesprek in een café over slavernij, met Amsterdammers en de vaste surinaamse gasten van het café, waar ze het uiteindelijk over slachtoffer hebben gehad, want dit was een onderwerp waar iedereen een persoonlijke ervaring mee had. Dat was toen een prachtig gesprek, bij toeval ging dat goed) Als je het zomaar in een vol café doet, dan denk ik niet dat dat werkt

Is er nog een maximaal aantal mensen voor een socratisch gesprek?

Ik heb altijd als maximum 10 mensen aan tafel, anders heb je niet voor iedereen genoeg ruimte om deel te nemen aan het gesprek, maar laatst hadden we er 8 en dat was eigenlijk nog veel beter. En minimum is 4 voor mij. Er zijn ook mensen die doen ook 1 op 1, maar 1 op 1 vind ik niet goed, want de basis van een socratisch gesprek is dat de vragen van de ander je aanzetten tot het onderzoeken van dingen die je in je eentje niet onderzoekt. En als het alleen maar is een gespreksleider en iemand die ondervraagt wordt, dan is die uitwisseling er niet. Er moet uitwisseling zijn tussen deelnemers aan een gesprek. Dus daarom zeg ik vier, dan kan er die uitwisseling zijn. Socrates zegt het ook zo mooi, intelligentie is daar, waar mensen met elkaar in gesprek zijn.

Wat zijn de opvattingen van Socrates over politiek?

Hij is er niet echt lovend over. Want als hij voor de rechtbank staat, hij is natuurlijk aangeklaagd voor

het bederven van de jeugd en het niet respecteren van de goden van de stad, dan vertelt hij zijn levensverhaal. En dan vertelt hij ook dat hij wel naar de Volksvergadering kwam, maar dat hij altijd heeft geweigerd om zich beschikbaar te stellen voor de baantjes, want die baantjes daar kon je dan verkozen voor worden om die een jaar uit te voeren, omdat niemand rechtvaardig zal kunnen blijven als hij zo'n ambt vervuld en als hij dat wel doet, zal hij snel het leven laten, omdat het niet geaccepteerd zal worden door de anderen. Dus hij heeft het idee dat, en hij heeft het over Athene 400 vChr, dat rechtvaardigheid en politiek maar moeilijk met elkaar samengingen omdat er teveel belangen met elkaar meespelen. En dat zegt hij in de apologie, de verdedigingsrede voor de rechtbank.

Ik had ook gelezen dat hij heeft gezegd dat je goed ingelezen moest zijn als je ging stemmen, en dat je anders niet mocht stemmen als je niet genoeg wist. Dat Socrates ook een hekel had aan de democratie omdat mensen stemmen zonder dat ze eigenlijk weten waarop ze stemmen. En dat hij eigenlijk een bestuur wilde van filosofen
Dat staat ergens in de Staat, ik betwijfel of Socrates het daar heeft over de staat of over de Academie, namelijk een gemeenschap, waar die regel voor staat. Ik weet het niet, het kan dat hij daar gezegd heeft. Naar mijn idee zijn de staat en de wetten, die twee dialogen vind ik in een andere categorie passen dan de andere dialogen. Er wordt daar eigenlijk een soort van theorie uiteengezet, terwijl het in de andere dialogen niet gebeurt, dus misschien dat daar meer Plato aan het woord is dan Socrates.

Nou, hij vindt deskundigheid wel belangrijk, maar dan heeft hij het altijd over een vakman. Bijvoorbeeld een timmerman, dat is een vakman, maar ook een moreel juiste man. De timmerman weet hoe hij zijn hamers en spijkers ten voordele kan gebruiken voor mensen terwijl hij ze ook ten nadele kan gebruiken tegen mensen, maar dat doet hij

niet. Hij gebruikt zijn kennis en instrumenten ten voordele. Dus het is een combinatie van deskundigheid en moraal. Hij zegt dus ook altijd, als ik wil weten hoe ik moet timmeren, dan moet ik dat vragen aan een timmerman, dat moet ik niet aan zomaar iemand vragen. Maar die vergelijkingen doet hij dan ook altijd als het gaat over deugd, we kunnen aan een timmerman vragen hoe we moeten timmeren, maar aan wie moeten we dan vragen hoe we deugdzaam moeten leven, wie is er onderwezen in de deugd? Zo iemand is er niet.

Wat zou Socrates aan gemeenteraadsleden adviseren als ze beter willen luisteren naar de burgers?

Ik denk dat hij zou adviseren, argeloosheid, een ander woord voor niet-weten. Het idee dat je het zelf niet weet. Jouw vooropgezette mening belemmerd je om te luisteren. Besef je dat je echt maar een onderdeel bent van een groot geheel en dat je het niet weet kan helpen om het gesprek te bevorderen. Maar alle politici die zitten een programma uit te voeren dus die horen eigenlijk alleen maar wat past binnen hun programma en dat belemmerd het luisteren. Wat dat betreft, dat wordt door die Belg Van Reybrouck voorgesteld, maak nou een bestuur door mensen via loting in het bestuur op te nemen, dan heb je geen partijprogramma's, geen vooropgezette mening en dan krijg je gewoon wel opgezette ideeën. Mensen zijn verstandiger dan je denkt. En mensen, als ze niet op de stoel zitten om bepaalde voorzieningen te treffen dan kunnen ze moord en brand schreeuwen, maar als ze wel op zo'n stoel zitten om voorzieningen te treffen dan zijn ze veel rustiger en verstandiger. Dus ja, niet weten, je moet bereid zijn te accepteren dat je veel minder weet dan je weet. Het schoolsysteem is er natuurlijk op ingericht ons te laten koesteren dat we wel iets weten. Want als we het weten dan krijgen we een voldoende. Je hebt ook de oude Indiaanse opvoeding, geef tien antwoorden, dan werd er een vraag gesteld, één antwoord, prachtig, maar geef nog negen andere antwoorden.

Helemaal op de overtuiging dat het zo betrekkelijk is allemaal. En je hebt de man van de Blauwe Economie, Gunter Pauli, hoogleraar op een van de Belgische universiteiten. Hij had een master programma en aan het begin van de collegereeks gaf hij de opdracht "Ik wil dat je aan het einde mij een vraag stelt waarop ik geen antwoord weet, dat is mijn criteria om je te laten slagen", dan ga je op een heel andere manier werken.

Is er nog een vraag die ik had moeten stellen, die ik niet heb gesteld?

Je stuurde mij het voorbeeld van de installatie over de Gouden Koets, dat ze iets hadden georganiseerd om het gesprek met burgers te laten plaats vinden. Zoiets is natuurlijk fantastisch. Ik denk eerlijk gezegd dat politici heel bang zijn om het gesprek met burgers zomaar aan te gaan. Het socratisch gesprek heeft natuurlijk een drempel, maar heeft als je die drempel overgaat wel de veiligheid dat het een bepaalde structuur heeft en een gespreksleider, dat er niet zomaar van alles kan gebeuren. Kenmerken van een socratisch gesprek zijn de veiligheid, maar ja hoe doe je dat dan en wie laat je dan de gespreksleider zijn? Ik heb het in stadsdeel Zuid in Amsterdam een keer gedaan, een hele zaal vol met tafels met politici en burgers, dat was in het kader van de dag van de dialoog, dus dat was een eenvoudiger gesprek. Maar of dat dan effect heeft dat weet ik niet.

Het is natuurlijk heel fijn dat je een thema hebt, kenmerk van een socratisch gesprek is de focus. Een thema, vragen stellen en het koppelen aan je eigen leven. En mensen vertellen natuurlijk aan raadsleden veel dingen waarop het fout is gedaan, maar als je dat koppelt aan het thema en het raadslid is ook nog in staat om vragen te stellen waarom het onderwerp te maken heeft met het thema, dan leren ze veel meer. Want we zijn natuurlijk heel erg geneigd om allerlei ongenoegen uit te storten over raadsleden, maar daar gaat het niet om, je moet exact informeren.

Je kan in de grote kerk natuurlijk een soort van zuil maken waar je gemeenteraadsleden kan uitnodigen om iets te doen, je kan een soort script schrijven hoe daar ja, dan moet je thema's hebben die een beetje apart zijn. Een heel leuk thema is grens, wat is een grens? Wat is de grens van Zwolle, is dat waar dat bordje staat, gemeente Zwolle, dat staat alleen maar langs de weg, hoe zit dat dan in dat weiland? Een grens is een idee. En hoe zit dan een grens tussen onderwijs en zorg of tussen geld en cultuur, is daar wel een grens. Gezondheid is ook een prachtig thema. Je moet thema's nemen die onderzoekbaar en spannend genoeg zijn voor ze, maar waar ze niet meteen vat op kunnen krijgen. Het moeten thema's zijn waarop ze niet deskundig hoeven te zijn. Klimaat is veel te beladen, duurzaamheid is beter. Zuinigheid en duurzaamheid, zalig. Je kan ze ook vragen voorstellen met twee thema's, heeft zuinigheid te maken met duurzaamheid.

